

הרב אורן צדוק

ראש בית הוראה 'נור הוראה'

מח"ס שו"ת אורן של חכמים שני חלקים ומנחת מרחשת ועו"ס

פתיחת ברז מים חמים שמקורן ב'דוד השמש', ביום

השבת

כבר משחרר המצאת 'דוד השמש' ושיווקו לכלל הציבור, נשאו ונתנו רבים וטובים בדבר השימוש בו ביום השבת. ונאמרו בו דעות האוסרות לגמרי, היינו אף את פתיחת הברז בעלמא, ומאידך יש מי שמתיר זאת, ויש אף שהפליגו יותר מכך להתיר את הרחיצה במימיו אף בכל גופו, בהיות מימיו מוגדרים חמי חמה.

והנה, אף לאחר כל מה שנכתב (ונכתב הרבה), אמרתי בעניי שלא יצאנו ידי חובת העיון כנדרש בפרשתא דא, היות שמציאות סדר פעולתו של 'דוד השמש', לא נידונה הדק היטב לפרטיה מההיבט המעשי. ואף אלו שאכן חקרוה ומצאוה, יש מהם שלא הביאוה כיאות לרמת ההלכה, או שקיבלו מידע שאינו מדויק או שלא הבינוהו אל נכון. וזאת רואים בעליל בחיבורים ובמאמרים שונים שנתפרסמו בענין^(א). ועל כן אמינא, שבהבין היטב סדר ואופן פעולתו על מתכונתו, נשכיל להבין מה יהיה משפטו ומעשהו, להלכה למעשה ביום השבת.

(א). כגון מה שראיתי מאמר שנכתב לפני עשרות בשנים, שכתב שאופן חימום של המים הוא על ידי שעוברים הם אנה ואנה בצינור המים, בורמם בהם הלך וחזור פעמים רבות, וכך מתחממים הם מן השמש. ולא היא, לא זזים ולא נעים 'פעמים רבות' אלא רק פעם אחת להיכנס לקולטים ומשם עולים להיכנס לדוד ושם תהא מנוחתם [ואפשר כוונתו, למה שצינתי בפנים או 'ד' ד"ה ואמנם יש לסייג]. ואף לא מהשמש עצמה ישירות מתחממים בקולטים אלא מרתחת הצינורות שספחו אל עצמם את קרינת השמש. והיותר מכך הקולטים עצמם רותחים הם ומחממים את המים שבצינורות וזהו ייעודם, כפי שמתבאר הכל בפנים. ומה שכתב להוכיח זאת בכך שאם תזיז ממקומם או אם תצל עליהם, "מיד" לא יועילו לחמם, זה אינו, כפי שברור הוא לכל מרגיש והמוחש לא יוכחש, שמחמת רתיחת המתכת וקליטת החום בתוכה, רישומיה של קרינת השמש פועלים בה זמן רב. וכמו רכב ששהה זמן ממושך כנגד השמש והתחמם כדבעי, אם יכניסנו למקום מוצל יתקרר מיד, אתמהה. ואף שמדת חומו הולכת ומתמעטת בהעדר קרינת השמש ישירה, מכל מקום כך הוא הדבר בכל תולדות חמה, ולא אימעוט בשל כך מבישול דרבנן. והדוגמאות שהובאו בש"ס, סודר, חול ואבק דרכים שהוגדרו כתולדות חמה, מצטננים המה יותר כאשר מצלים עליהם מן החמה, מאשר מתכת שהוחמה, שהיא מוליכת חום מעולה. ועוד מה שהוסיף שנתנית הזכוכית היא כדי למנוע רוחות ואבק, אינו כן, שאדרבא הזכוכית מסייעת סיוע שיש בו ממש בחימום המים, בכך שיוצרת 'אפקט חממה', כנודע, וכמו שכתבתי בגוף התשובה. ואף שהיא גם מסייעת בצינור הקולטים, בהיות שמונעת מרוחות ואבק להגיע אליהם, מכל מקום עיקר מטרתה שלכך נוצרה ויועדה הוא כאמור [ובשו"ת צ"א (ח"ז סי' י"ט)], בתחילה החרה החזיק אחר הבנה זו, שהזכוכית נעשתה כדי שלא יכנס אבק ומניעת רוחות. לאחר מכן כתב שנעשתה לרכז את קרני השמש, ולאחר מכן כתב שהיא מונעת את החום מלצאת. ויעויין שו"ת ציץ אליעזר (שם). שאף שקילס את ביאוריו ותיאוריו של אותו חכם, בפרט בהגדרתו את חימום המים כ'חמי חמה'. מכל מקום הוקשה בחלק כ' (סי' ט"ז) על אודות קביעה זו, שהרי הצוננים הנכנסים מתבשלים באלו המים והווי תולדות חמה. וכיוון שהרגיש בקושי שבדבר, במה שקיבל את הדברים כפשיטות. הודה לו על כך, והאריך מנגד עוד בטעמי ההיתר השייכים לבישול בתולדות חמה.

עוד ראיתי מי שכתב שהצינור ממנו נכנסים המים ממערכת המים הביתית, גבוה הוא מתחתית הדוד כחמש עשרה סנטימטר, כדי שלא יכנס אליו הלכלוך הנמצא בתחתית הדוד, ועל כן הסיק שנידון דידן הוא צונן לתוך החמין. והתחלף לו בצינור הנכנס מהדוד אל הקולט, שבצינור האמור אין צורך לכך, שאין לחוש בו לכניסת לכלוך באשר הוא פולט מים בחזקה. מה גם שצינור זה יש לו שסתום חד כיווני המותקן עליו מחוץ לדוד, למנוע כניסת מים מן הדוד אליו בחזרה, וכל שכן לכלוך. וכן ראיתי עוד

האויער ♦ גיליון ל"א

וזאת למודעי שבדברינו אמורים רק לגבי דודים שדרך פעולתן הינה כפי המתואר בהרחבה בגוף התשובה. למעט דודים שדרך חימומם הינו על ידי בוילר, וכן על ידי מערכת סולרית וככיוצ"ב. ויש להדגיש שבדברינו אלו לא הלכנו אחר טיעוני המתירין ולא אחר טיעוני האוסרים ולא ליקטנו מדבריהם, אלא הכל מדנפשינן. וגמרינן, דזימנין משתכחא מרגניתא באפרקסתא דעניא (ע"פ זוהר שלח דף קנ"ז).

א.

ביאור מבנה מערכת חימום המים על ידי השמש

אופן חימום המים ב'דוד השמש'². המערכת מורכבת משני חלקים עיקריים, קולט השמש, בו מתבצע בפועל חימום המים. ומיכל המים הוא הדוד, אליו נכנסים בתחילה מתחתיו, המים הרגילים ממאגר המים העירוני, ואליו מלמעלה נכנסים לאגירה, המים החמים בסוף התהליך, לאחר חימומם היטב בקולט. שיעור קיבולת הדוד המצוי הוא בין מאה עשרים למאה חמשים ליטר (ויש גם מאתיים).

חימום המים בפועל מתבצע רק בקולטים. קולטן השמש הוא תיבה מלבנית (לעיתים היא מרובעת), העשויה ברובה ממתכת (דרך כלל נחושת). פרט לדופן הקדמית, העשויה מזכוכית או מפלסטיק שקוף. בתוך קולטן השמש עוברים צינורות נחושת צבועים שחור. שני צינורות גדולים במצב מאוזן, אחד בקצה העליון של הקולט ואחד בחלקו התחתון. ואליהם מחוברים למעלה ולמטה מספר צינורות דקים במצב מאונך, כך שכלל הצינורות מקבל תואר של מבנה סורג חלון. אל תוך צינורות אלו נכנסים המים הרגילים בירידתם מדוד המים, שהוא המיכל הגדול, על מנת לחממם.

בצמוד לצינורות אלו שבקולט, יש לוח פח צבוע בצבע שחור. ואין הוא צבע שחור רגיל אלא ציפוי חומר המכונה 'סלקטיבי', היינו שתכונתו לספוג אל תוכו את כל קרינת השמש, ואינו משחרר החוצה בקלות את החום האצור בתוכו. תפקידו של הקולט להעביר (באמצעות הולכת חום) את החום הרב הנאצר בתוכו, אל צינורות המים הנזכרים השוכבים עליו.

תפקידה של הזכוכית המורכבת על הקולט מלפניו, ליצור תופעה המכונה 'אפקט חממה', וכך הוא תיאור פעולתה. קרני השמש החודרות מבעד לזכוכית הקולט, נקלטות בפח השחור הנזכר. ובתוכו הן נהפכות לאנרגיית חום, הנפלטת ממנו כקרינה 'אינפרא אדום'. וטבע הבורא יתברך תכונה בקרינה זו, שאינה יכולה לחדור דרך גופים שקופים כמו זכוכית, וניילון (כי מוליכים גרועים המה). כך שנמצא שמעטה זכוכית הקולטן מונע ממנה לצאת, ולמעשה היא נלכדת שם. וכך הולך וגובר החום האצור שם, ככל שקרני השמש מבחוץ ממשיכות לחדור דרך הזכוכית להיקלט

שכתבו בחשש בישול המים על ידי פתיחת הברז בבית, שהוא משום שעל ידי כך נכנסים המים מיד לקולטים, וזה אינו. וכן עוד טיעונים שאין המקום להתייחס לכל אחד ואחד מהן, ומבירור אופן פעולת המערכת בפרטות שכתבת, תבאר סתירת כל אחד מהם.

ב). לאחר בירור מדוקדק עם אנשי מקצוע, ולמידת הנושא מתוך מאמרים מקצועיים שנכתבו בענין זה, עד כמה שדעתי והבנתי השיגה מהם.

בקולט. ועל ידי כך נוצר חום גדול מאוד האצור ועצור בתוך הזכוכית, מבלי היפלט ממנו כמעט כלל.

ב.

כיצד דרך פעולת מערכת זו

וסדר פעולתה של מערכת חימום המים שבדוד השמש. אל מיכל הדוד בו נאגרים המים החמים, מחוברים ארבעה צינורות, שנים מהם מוליכים מים רגילים, ושנים מהם של מים חמים. בתחילה מכיל הדוד מים רגילים שאינם חמים. מים אלו נכנסו בראשונה אל הדוד ממערכת המים הביתית. הצינור ממנו נכנסים, נמצא בתחתיתו של הדוד במצב אנכי, היינו במצב עומד ופניו כלפי מעלה, ודרכו מוזרמים מים רגילים אל תוך הדוד. בחלק החיצוני של צינור הגלוי מתחת לדוד, ישנו התקן של שסתום חד כיווני המורכב עליו. ומטרתו למנוע כניסת מים חמים ממיכל הדוד לאחר שנתחממו, אלא תוך צינור זה. כך שדרך הולכת המים שבו הינה מלמטה למעלה בלבד.

אל פתחו של צינור זה המצוי בתוך הדוד מבפנים, מחוברת חתיכת פח כדמות צלחת בדמיון כיפה. ותואר מצבה שם הוא בשכיבה במצב מאוזן, כדמיון כובע מצחיה מעל הצינור. ושיעור גובהה הוא כשני סנטימטר מתחתית הדוד, וכסנטימטר מעל פתח הצינור. ומשך שטחה של צלחת זו, הוא עשרה סנטימטר בקירוב. תפקידה הוא 'לבלום' את זרם כניסת המים הקרים הנכנסים בשטף ובלחץ גדול מהצינור אל תוך הדוד, ולמנוע על ידי כך את צינונם של המים החמים, הנתונים בתוכו.

צינור נוסף מצוי בתחתיתו של הדוד, והוא צינור שני במספר. ותפקידו להוליך את המים הצוננים הנמצאים בתחתית הדוד, להכניסם אל תחתית הקולט, אל צינור הנחושת המצוי בתחתיתו של הקולט במצב מאוזן (ועל כן הצורך הוא, שהדוד יהיה גבוה מן הקולט, כי יורדים המה אליו). ומתמלא במים בכל צינורותיו עד תומם. גובה צינור זה מבפנים בתוך הדוד, הוא חמש עשרה סנטימטר מתחתיתו. ומטרת הגבהתו בשיעור גדול כל כך היא כדי שלא יכנס אל תוכו לכלוך המצטבר בתחתית הדוד.

הקולט, כאמור, מחמם את המים הרגילים המצויים בצינורותיו אלו, וכן את הצינורות עצמן הסמוכים אליו. זאת, באמצעות קרינת השמש החודרת דרך הזכוכית, הנבלעת בפח השחור של הקולט המחממתו מאוד. ובצירוף אטימותה של הזכוכית, המונעת את יציאת קרינת 'אינפרא אדום' כפי שהתבאר למעלה, מורתחים המים שבתוך הצינורות מאוד.

לאחר שהתחממו המים מאוד בתוך צינורות הקולט, שואפים הם לעלות למעלה. שכך טבע הבורא יתברך בתכונת החומרים, שחום עולה וצונן יורד². ועל כן בראשונה עולים המים החמים

ג). החום גורם להתרחבות מולקולות המים החמים, ובהתאם לכך נוצרת צפיפות באותו נפח. ולכן המשקל הסגולי שלהם קל יותר. וההיפך מכך הוא הקור, שהמולקולות מתכווצות, ובהתאם לכך גדלים המרווחים בנפח. ולכן אותם מים עצמן כאשר יחמו יעלו, וכאשר יצטננו יהיו למטה. וחלוקה זו מצד תכונתם הינה בדמיון שמן ומים. אלא שישנו הבדל גדול ביניהם, שהשמן

מהצינור התחתון השוכב שבקולט, לעלות מעלה מעלה דרך שאר הצינורות המאונכים המחוברים אליו, ונכנסים תוך הצינור העליון השוכב מאוזן בקולט, המחובר בקצהו לצינור נחושת או פלסטיק, כדי להישפך אל מיכל הדוד בחלקו העליון (וזהו הצינור השלישי שנמנה למעלה). והנה, כעת, עקב פינוי המים החמים שהיו בקולט, שנכנסו כאמור אל תוך הדוד בחלקו העליון, נכנסים תמורתם מלמטה בקולט, מים רגילים אחרים מן מיכל הדוד בתחתיתו, כבראשונה. וכניסה זו מתאפשרת הודות להימצאות הקולט מתחת למיכל האגירה שאז הם יורדים אליו, בצירוף דחיפת המים החמים מלמעלה, הנכנסים כעת אל הדוד מן הקולט, הלוחצים על המים הנמצאים בתוך הדוד בתחתיתו. ומשפיעים הם בכך עליהם להיכנס לתוך הקולטים.

וכך ממשיכה המערכת לפעול מעצמה בלא התערבות שום גורם חיצוני. כניסת מים רגילים אל תוך הדוד בתחתיתו (על ידי הצינור הראשון) בתחילה, למלאותו במים. או כאשר נפתח ברז המים החמים למטה בבית, שאז נכנסים תמורתם מים רגילים בתחתית הדוד. לאחר מכן יוצאים מים אלו מתחתית הדוד (על ידי הצינור השני) להיכנס אל תוך הקולט בתחתיתו. לאחר חימום מים אלו בקולט מקרינת השמש, עולים הם (על ידי צינור שלישי) להישפך אל מיכל דוד המים למעלה. ותמורתם נכנסים אל תוך הקולט שוב מים רגילים מתחתית הדוד להתחמם בו. ולאחר חימוםם היטב עולים להישפך שוב אל תוך הדוד, וחוזר כך חלילה, עד שנמצא כל הדוד מלא במים חמים. מידת חומם של המים המצויים בדוד, הוא עד שבעים מעלות בקירוב^ד.

ויש לידע שהטעם שמים החמים שבקולט יכולים להיכנס אל תוך הדוד מלמעלה, הוא משום שמידת חומם רבה יותר מהמים הנמצאים כעת בחלקו העליון של הדוד. זאת משום שחום מים אלו הנמצאים בתוך הדוד, הספיק להצטנן קמעא ביחס לאלו המים שנכנסים כעת מן הקולט הנרתחים בו היטב. ועל ידי כך מתאפשרת כניסתם, שאילו לא כן לא היו יכולים להיכנס אליו.

ומטרת הצינור הרביעי המחובר אל הדוד, הוא להוליך את המים החמים הנאגרים שם, להביאם אל הבית למטה, בפתיחת הברז. קצהו העליון של צינור זה, נמצא בתוך הדוד עצמו למעלה ממש בגובהו, שם מצויים כאמור המים היותר חמים שבדוד, ועובר הוא בתוכו לצאת מתחתיתו, בדרכו למטה אל הבית בפתיחת הברז.

והגורם ליציאת מים חמים אלו להיכנס אל הבית בפתיחת הברז, למרות היותם חמים ותכונתם כאמור לשאוף למעלה, הוא לחץ המים הרגילים ממערכת המים הביתית, השואפים כל העת להיכנס בכח חזק מלמטה, על ידי הצינור (הראשון) שבתחתית הדוד (בהתאם לחוק 'כלים שלובים').

בפתיחת הברז בבית נפתח הסתום. והלחץ מלמטה בדוד כאמור, דוחף את כל תכולת הדוד לעלות כלפי מעלה לצאת דרך הצינור (הרביעי), שסתימתו נפתחה כעת, להיכנס אל הבית (וכמסייע ללחץ המים הצוננים להעלות את כל המים שבדוד, הוא גם חומם של המים שבדוד, ששואף בטבעו

והמים גם אם יערבום זה בזה, יבדלו זה מזה לאחר זמן קצר, אולם עירוב מים חמים בקרים, יגרום להפשרת המים, כי מחומר אחד נקרצו.

ד). שמכאן ואילך ישנו ברז המנקז ממנו את המים החמים, וזאת כדי שהדוד לא יתפוצץ מריבוי החום.

לעלות למעלה). והודות ללחץ גדול זה, יורדים המים החמים שמלמעלה להיכנס למטה אל תוך הבית. למרות שהוא נגד טבעם שהטביע בהם יוצרם, לעלות למעלה כאמור. ולא עשה האדם הפותח את הברזי בכל זה אלא רק פתיחת הסתום, וירידת המים נעשית מעצמה על ידי לחץ המים הצוננים, כאמור.

ג.

הגדרת חימום המים בדרך זו, היא כתולדות חמה

ולאור תיאור פעולת מערכת דוד שמש זו בפרטות, יש לדון כעת מבחינה הלכתית, האם היא מותר לפתוח את ברזי המים החמים ביום השבת.

וראשית דבר יש לקבוע לאור האמור, בפשטות, שהגדרת מים חמים אלו המצויים במיכל האגירה, היא כתולדות חמה, כי חימוםם הוא מן הקולטים שמתחממים ומחממים את המים. זאת, בשילוב החום הרב הנאצר מלכידת קרני אינפרא אדום כאמור למעלה. ואף שגם מן הצינורות בהם נתונים מים אלו הם מתחממים, ובעקבות כך היו שטענו שמהשמש ישירות הם מתחממים, מכל מקום עיקרן, כאמור, הוא מחימום הקולטים ואצירת החום בתוכם על ידי הזכוכית.

ואף גם זאת, החימום שבצינורות יש להגדירו כחימום בתולדות חמה, באשר הצינורות סוגרים על המים האצורים בתוכם ומחממים אותם ממה שנתחממו הם מן השמש. ואף שלא מצינו תולדות חמה כיוצא בזה, שבעת ההתחממות מן השמש, מחמם הוא דבר אחר בו זמנית [וזהו הגורם לטיעון הנזכר, לראות זאת כמתחמם ישירות מן השמש], כי לא נזכר באופנים שנמנו בש"ס ובפוסקים, בכלל תולדות חמה, אלא שרק לאחר שהתחמם מן השמש, מחמם הוא לאחר מכן דבר אחר שלא נתבשל. מכל מקום, אין חילוק בדבר כלל, היות שמתולדות החמה - הצינורות - נתחממו, ולא ישירות מן השמש, כמו שהמוחש לא יוכחש. ואתי אם כן לאחלופי בתולדות האור, המתחממים בדרך זו. ולא נזכר אופן חימום זה בכלל הדוגמאות המנויות, רק מפני שאינו שכיח כלל, ורק דבר ההווה נקט.

ואין מקום לדימויו לסיר מלא מים המתחמם נגד השמש, בו ודאי מוגדרין המים החמים שבתוכו כ'חמי חמה'. אף שבתוכו נתונים המים ועשוי הוא ממתכת. היות שעיקר חימומן של המים בדרך זו הוא ישירות מן החמה עצמה, שגלוי הוא אליה מלמעלה, ובדין הוא שהשמש תחממו. משא"כ צינור ומים נתונים בתוכו, שם ודאי עיקר החימום הוא מן המתכת של הצינור, שהיא הפועלת בעיקר את חימום המים, באשר אטומה היא. ועל ידי כך אוצרת את החום שקיבלה מן השמש, ומחממת את המים שבתוך הצינור. זאת מלבד ההרתחה מצד המתכת של הצינור שפועלת אף היא בבישול.

והוא כדמיון קופסת שימורים הנתונה בשמש המרתיחה אותה, שאין השמש מחממת ישירות את המאכל המצוי בתוכה, אלא חומה של המתכת ואטימותה הן היוצרות את בישול המאכל

אשר בתוכה, להיותה מתבשלת בהבלה. וכן הוא בהטמנת ביצה בתוך החול והשמש קופחת מעל, הרי החול הנרתח ואצירת החום מסביב לביצה הוא הצולה אותה.

והמופת על הדבר, הוא ההפרש הניכר במידות החום המגיעות מן השמש שבשניהם. אף אם יהיו מונחים זה לצד זה, הצינור והסיר מלאי המים. שמידת החום במים שבצינור רב מאוד הוא לאין שיעור, מחום המים שבסיר [ותורם לכך גם היות יחס כמות המים בצינור בשטח המתכת המחממתו מאשר יחס המים בסיר].

ואין מקום לומר שהצינורות מרכזים את חום השמש לחמם על ידי כך את המים שבתוכם, כדמיון זכוכית מגדלת, ולצינור מעצמו אין מאום בחימום. זאת, מכיוון שהצינור סוכך וחוצץ הוא על המים שבתוכו, שאינם רואים פני חמה כלל, וממילא כל חמימותם היא מחום מתכתו בלבד. שלא כזכוכית, שהשמש היא המחממת ישירות את המאכל הגלוי לפניה.

ובדוק הוא הדבר, שהרי אם יכניסם למקום מוצל כרגע, עדיין ימשיך חימום של המים זמן ארוך (אמנם בדרך של פוחת והולך). ואם ריכוז קרני השמש הוא הגורם, היו צריכים להתקרר מהר מאוד, וכמו שהוא בחימום על ידי זכוכית מגדלת.

ואינו דומה לקדירה שעל האש, שהאש מבשלת את המאכל שבתוכה, ולא מתכת הקדירה, שמכיוון שחום האש רב הוא ביותר, הרי הוא המרתח את הכל בו זמנית, את המתכת ואת המאכל שבתוכה. מה שאין כן חום החמה, אף בימים הלוחטים ביותר, שאינו חום רב כל כך שבכוחו להרתח את המתכת והמים שבתוכו בו זמנית. בזה דרך פעולתה הוא לחמם את המתכת ראשונה, ומכאן ואילך היא מחממת את המים.

והנה אף למטוניה דמאן שסבר שהוא חמי חמה, מחמת שצינורות המתכת שבקולט רק 'מרכזים' את קרני השמש לחימום המים, כדמיון זכוכית מגדלת. הנה, אף לדעתו כל זאת במים המתחממים בקולט, אולם הם עצמם נחשבים מכאן ואילך תולדות חמה, שכל המבשל בהם עובר על איסור דרבנן של בישול. וכסודרין וחול שנתחממו ישירות מן החמה, ומוגדרים כעת תולדות חמה לבשל דבר אחר. ואשר על כן המים הנכנסים כעת בתחתית הדוד, מתבשלים הן במים שהוחמו מכבר בקולטים, ויש כאן איסור דרבנן בבישולם^ה. אמנם, בלאו הכי איננו מזדקקים לכך, היות שעיקר חימום של המים כאמור, הינו מחמת הקולט ואצירת חום קרני השמש על ידי הזכוכית, והיינו תולדות חמה.

ד.

שני אופנים שהעלו אחרוני זמנינו, בהם מתבשלים המים הצוננים

ולאור כל האמור בדרך פעולת חימום המים בדוד השמש, יש לדון בשני אופנים עיקריים שהעלו האחרונים, שמחמתן יש לאסור את פתיחת ברז המים, מחמת בישול המים הקרים

(ה). ופשוט, ואשר על כן לא ידענא על מה סמכו המגדירים את מי הדוד כחמי חמה, אף לדעתם בביאור פעולת הדוד. וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק כ' ס"ו ט"ו, שהוקשה בכך, וזאת לאחר שהחרה החזיק להסכים עם מי שהגדיר מים אלו כ'חמי חמה', בחלק ז' סימן י"ט, וחלק ח' סימן י"ד או' א'. ומתוך דברי תשובתו שם ניכר שלא חשב על כך, ועל כן תמך דבריו בהיתר מצדדים אחרים.

הנכנסים תמורת המים החמים היוצאים אל הבית. הנידון הראשון הוא מצד כניסת המים הרגילים ממערכת המים הביתית אל תוך מיכל הדוד בתחתיתו, ועל ידי כך נמצאו מתבשלים במים החמים הנמצאים שם. והנידון השני הוא שמים קרים אלו שנכנסים כעת ממערכת המים הביתית אל תוך הדוד, נכנסים הן אל תוך הקולט החם ישירות, ומתבשלים בתוכו. סתירת החשש השני מכל וכל:

ואתמקד תחילה בחשש השני, היות שההתייחסות אליו קצרה בסתירתו, שאין מה לחוש בו כלל. היות שהצינורות השנים, הן הצינור שממנו נכנסים המים מהמערכת הביתית אל תוך הדוד בתחתיתו, והן הצינור שמביא את המים הצוננים מתחתית הדוד אל הקולט, פני שניהם כלפי מעלה, ולא שייך שיחדרו המים הנכנסים בצינור הראשון אל תוך הצינור השני. ונוסף לכך גם יש הפרש גובה גדול בין שניהם, הצינור המכניס מים לדוד גובהו בערך סנטימטר מתחתית הדוד, ואילו המביא את המים מן הדוד אל הקולט, גובהו חמש עשרה סנטימטר בקירוב. כך שלא תיתכן כלל ועיקר כניסת מים מהמערכת הביתית, ישירות אל תוך הקולט דרך צינורו, בעקבות פתיחת ברז מים חמים שבבית.

ונוסף לכיוון פתיחהם, והפרש הגובה שביניהם, יש מונע גדול לכניסת המים ישירות אל פתח הצינור של הקולט. זאת משום שכאמור למעלה, ישנה כעין כיפה מובנת מעל פתחו של צינור מכניס המים אל תוך הדוד, וגובהה הוא קרוב לשני סנטימטר מתחתית הדוד, ומטרתה, כאמור, לבלום את שטף המים הצוננים, כדי שלא יתערבו ישירות עם מימי הדוד החמים. אשר על כן, לא תיתכן כלל כניסת מים ישירות לצינור הקולט, היות שפתחו גבוה הוא מעל כיפה זו קרוב לעשרת מונים. מה גם שלאחר בלימת שטף כניסת מים אלו אל הדוד, על ידי כיפה זו, והשתוותן אל שאר המים שבתחתית הדוד, שואפים הם מצד תכונתם לרדת למטה, היות שהם המים הצוננים ביותר שבדוד. ואשר על כן יש לומר על דרך ההפלגה, שאף אם היכנסו כעת מים אל הצינור המוליך לקולט, יהיו הם אחוזים בוודים מכלל המים הנכנסים אליו, ואף לא ישירות מפתח צינור זה אל זה, אלא רק אחר התערבותם בכלל המים. ובטלי ולא חשיבי כלל לאסור מחמת כך את פתיחת ברז המים.

והנה, אף אם היינו אומרים שדווקא אלו המים שנכנסו כעת, הם הנכנסים אל הקולט (דבר שלא יתכן כלל מבחינה מציאותית כאמור). מכל מקום אין אפשרות כניסתם לשם אלא רק הודות להתפנות המים החמים מרצון מן הקולט, לעלות למעלה להישפך אל הדוד. וזה נעשה רק מצד עצמן, בלא שום גורם חיצוני המשפיע על התנהלות תזוזת המים שבקולט, מלבד חימום המים שבתוכו. זאת, מפני שמערכת חימום המים מזמן כניסתן בקולט עד שפיכתם במיכל הדוד, מנותקת היא משאר המערכת הכללית של דוד השמש, ואינה מתפעלת כלל מיציאת המים החמים שבדוד בפתיחת הברז שבבית, וכניסת מים חדשים תמורתם. ואשר על כן מנועה כניסת המים אל תוך הקולט בכל עת שתהא, וממילא אין מקום לחוש כלל לכניסתן ובישולם שם. אף שיש נתק מוחלט, מכל מקום יתכנו אופנים שמערכת החימום שבקולט תהא מושפעת מהנעשה בדוד:

אמנם, יש לסייג את דברינו אלו, באמרנו שמערכת החימום שבקולט מנותקת מהשפעת פתיחת המים שבברז שבבית. זאת, היות שיציאת מים אלו מן הקולט כדי להישפך אל הדוד, תלויה היא במידת החום המצוי כעת במיכל הדוד בחלקו העליון. ורק כאשר מידת חומם של מים אלו שבקולט גבוהה יותר מהמים שבדוד, רק אז נשפך אליו, והוא על פי היסוד שכתבנו למעלה שהחום שואף לעלות. ולכן בתחילת תהליך חימום המים, נכנסים מן הקולט אל תוך דוד המים, מים שאינם חמים כל כך, זאת כאשר מימי הדוד צוננים (הן מצד שגמרו את כל המים החמים שבדוד, והן מצד שהם ימות החורף וככו"ב). ורק לאחר מספר פעמים שמידת החום הולכת ועולה במים שבדוד מכניסה קודמת של מי הקולט, רק אז נכנסים אליו מן הקולט מים חמים יותר, וכך הולכת ועולה מידת חומם, עד כי חומו של הדוד גדול מאוד.

ולכן, אף כי אמנם מערכת חימום המים בקולט מנותקת היא, כאמור, מכל הגורמים החיצוניים המתרחשים סביבה, מכל מקום אין זה דבר מוחלט. זאת, היות שאם בפתיחת הברז בבית על דרך משל, רוקנו כעת כמויות גדולות של מים חמים והוא מחלקו העליון של הדוד, אזי ודאי שיכנסו אל תוך הדוד מחמת כך מים מן הקולט, כאשר מידת חומם תעלה על המצוי כעת בדוד, אף שלא יהיו בהכרח חמים כל כך, וכל זאת נגרם על ידי פתיחת ברוז המים שבבית.

ועכ"פ לענייננו יציב פתגם, שאין אפשרות כניסת מים צוננים ישירה ממערכת המים הביתית להיכנס אל תוך צינור הקולט (מלבד מה שכתבנו למעלה באורך מבחינה טכנית). זאת, היות שגם על פי האמור, ריקונו של הקולט תלוי בהתנהלותו העצמאית. ונמצא לאור זאת, שמים אלו שנכנסו כעת אל הדוד, ישארו עומדים על עמדם בתחתיתו של הדוד, ממתנים עם שאר המים הנתונים שם, עד לחימום המים הנמצא כעת בקולטים והתפנותם מרצון לעלות מעלה להישפך אל הדוד. שרק בפניו מים החמים מצד טבען לעלות למעלה, יש אפשרות כניסה חדשה של מים אל תוך הקולטים, ובלא שום קשר בין פתיחת ברוז המים שבבית, לכניסת המים אל הקולט.

טיעון נוסף לכך שלא שייך שיכנסו מים ישירות אל הקולט:

והאף אמנם שכניסת המים אמורה להיות בשטף רב כיאה ללחץ שלהם, מכל מקום מכיוון שברגע כניסתם, הדוד מלא מים וכל כובד מי הדוד עליהם, על כן נבלמת פרץ שטיפתם להיכנס בחוזק, באשר פעולתם כעת היא לדחוף בלחצם את המים החמים שבדוד כלפי מעלה. ואשר על כן רחוק מאוד, עד כמעט בלתי אפשרי, שיחדרו מים רגילים אלו ישירות להיכנס אל הצינור הדק המוביל אל הקולט. ובשלמא אם מציאות הקולט היתה מובנית בתוך מיכל המים, להיותו בתוכו במגרעת וכדו', אזי הדעת היתה נותנת שיכנסו אף אליו מן המים הנכנסים כעת אל הדוד, בלחצם אשר הם לוחצים. אולם אין הדבר כן, היות שהקולט הוא יחידה נפרדת לגמרי ממיכל המים, שאינה מושפעת כלל מהנעשה במיכל המים. והקשר היחיד שביניהם, מתבטא רק בצינור נחושת או פלסטיק המוליך מים מן הדוד אליה⁽¹⁾. ועל כן רחוק הדבר לומר, שיחדרו מים אליו ישירות, אף בלחצם הרב להיכנס אל הדוד, זאת מלבד כל האמור למעלה בצד הטכני ומבנה הצינורות.

(1). ושיעור הצינורות וחלליהם, יעויין לקמן א' י' ד"ה והנה.

ה.

ביטוי החשש הראשון הנזכר, רק כאשר שיעור חום המים בחלקו התחתון של הדוד, הוא יד סולדת בו

לעומת כל זאת, החשש הראשון, שהוא מצד כניסת מים הקרים אל תוך מיכל הדוד עצמו ובישולם שם על ידי המים החמים הנמצאים שם בתחתיתו, מורכב הוא יותר, והוא העיקר שיש ליתן אליו את הדעת.

ראשית יש להדגיש, שהנידון בו אינו שווה בכל עת ובכל מצב. משום שבימות הקיץ, כבר משעות הבוקר המוקדמות מתחילה קרינת שמש פעילה, והמים המצויים בקולטים מתחילים להתחמם ולעלות מעלה להיכנס אל תוך הדוד ולמלאותו במים חמים שכבה אחר שכבה^(ז). אולם, כדי להגיע לכלל החשש הנזכר, הצורך הוא במילוי כל הדוד על כל מימיו המרובים שבו (כפי שצויין למעלה שיעורם), במים חמים מעל חום שהיד סולדת בהן. רצוני לומר שהצורך הוא שגם המים שבתחתית הדוד יגיעו למידת חום זו לפחות. ורק על ידי כך יהא שייך לדון בבישול המים הקרים, הנכנסים כעת מלמטה על ידי פתיחת הברז שבבית, שיהיו מתבשלים במים החמים המצויים מעליהם המכבידים עליהם. ולזה ודאי שדרוש זמן ניכר כדי למלא את כל הדוד במים ורתחים מלמעלה עד למטה.

והנה, אף בימות הקיץ החמים מאוד, שתתכן אפשרות זו של חימום כל הדוד במים חמים, בפרק זמן של שעות ספורות^(ח), והיינו שאף המים המצויים בתחתית הדוד מלמטה, יהיו גרתחים בחום שהיד סולדת בהם. מכל מקום אם אירע שפתחו את ברז המים החמים (בכדי שיעור השתמשות) על ידי בני הבית, בכל משך זמן זה. היינו בפרק הזמן, בו כל הדוד הולך ומתמלא במים רותחים אף בתחתיתו. הרי שאותה שכבה רותחת של מים חמים הנמצאת במעלה הדוד מלמעלה, שהגיעה אליו לאחרונה מן הקולט, היא היורדת אל תוך הבית, ותמורתה נכנסת כעבור זמן, כמות חדשה של מים רותחים הימנה^(ט). ונמצא לפי זה, שלפי מספר פתיחות הברז שנעשו בשעות הבוקר ושיעור כמות המים שיצאו בהם, התווסף פרק זמן, נוסף על זמן ההמתנה בכללו.

ואשר על כן, רק אם לא פתחו את ברז מים החמים במשך כל שעות הבוקר, והחום בחוץ גדול מאוד, רק באופן זה ניתן כעבור מספר שעות, להגיע לתוצאה זו של מים חמים בחום שהיד סולדת בחלקו התחתון של הדוד. ובבתיים רגילים בהם שוכנים מספר נפשות, גדולים עם קטנים, קרוב לוודאי שלא יתכן מצב זה באופן מוחלט, שלא יפתח הברז בשיעור זמן משהו.

(ז). זאת, בשל הפרשי מידות חום שביניהם, ומכיוון שמים הם מוליכי חום גרועים, אין השפעה כל כך גדולה לקירור המים החמים, הנמצאים מעל המים שמידת חומם נמוכה, כך שנוצרות שכבות שכבות של מים שמידת חומם שונה משכבה לשכבה.

(ח). ומים חמים האצורים בדוד מיום האתמול נראה שאין לצרפם בחימום המים, וזאת מבחינה מציאותית. היות שבערב שבת השימוש בהם רב בהכנות לשבת, הן מצד הרחיצה בהם והן מצד השימוש בהם – הדחת כלים וכיוצא"ב, ועל כן מסתבר מאוד לומר שהם נגמרו או שקרובים להיגמר. ומה גם שהם כל הלילה בתוך הדוד והצטננו קמעא.

(ט). זאת, רק כאשר מידת חומם גבוהה יותר ממה שנמצא כעת בדוד. שאם לא כן, אזי שכבת המים החמים שבדוד הסמוכה למים שיצאו כעת מלמעלה, היא העולה תמורתה, עד לחימום המים בקולט במידת חום רבה יותר ממנה.

1.

פתיחת הברז בבית מוגדרת כהסרת מונע

אמנם, אף אם אכן כך הוא הדבר, שמידת חומם של המים בתחתית הדוד מגעת לחום שהיד סולדת בו, יש מקום להגדיר את פתיחת ברוז המים החמים שבבית, כסילוק מונע ולא מעשה ממש. היות שהמים הקרים הנכנסים אל הדוד מלמטה בפתיחת הברז, לוחצים כל העת להיכנס אליו מכוח טבע המעוגן בבריאה, המכונה חוק 'כלים שלובים'. וכל זמן שאין יציאת מים מן הדוד, נמנע מאלו המים הקרים להיכנס מלמטה אף שלחצם הוא רב.

ומעשה פתיחת ברוז המים שבבית, הוא להוליך את המים החמים הנמצאים בחלקו העליון של הדוד בלבד. ובעקבות זאת נכנסים המים הקרים מלמטה על ידי הצינור הנמצא בתחתית הדוד. והם המסייעים, בכניסתם בלחצם הרב כלפי מעלה, לדחוף את המים החמים, ולהוציאם על ידי הצינור אל תוך הבית. זאת בשילוב חומם של המים עצמן, ששואף כל העת לעלות למעלה.

ונמצא אם כן שבמעשהו זה של פתיחת הברז, סילק האדם את המונע מהמים הקרים הנמצאים בצינור מלמטה מלהיכנס אל הדוד, היות שהוא שחרר את הסתום שבדוד. וזהו כל מעשהו בפתיחת הברז, לא להביא את המים בפועל אלא לשחרר את החוסם, הם המים החמים, שעל ידי ריקון המים החמים שנעשה בעקבות כך, הוא אפשר למים הקרים להיכנס כעת בשטף, להיותם נוגעים במים החמים שבתחתית הדוד, בדחיפתם כלפי מעלה. וזהו גדר סילוק מונע, שאינו נחשב מעשה ממש.

והאף אמנם שלא הותרה הסרת מונע כאשר נעשית היא בכח ראשון, וכמו שמצינו בגמרא (חולין ט"ו, סנהדרין ע"ז): בדשקיל בידקא דמיא. שנחשבת הסרת מונע כמעשה, היות שהמים נשענים על דופן הדף, וכעת בהסרתו יוצאים הם מיד לשטוף את האדם הכפות שם. וכן הוא בפתיחת הדלת כנגד המדורה, שנכנסת מיד רוח שאינה מצויה ומלבה את האש (עיין שבת ק"כ:), שרואים בכך את הרוח נסמכת ונשענת על הדלת, ובפתיחתה נכנסת מיד ומלבה את האש, ועל כן נחשב הדבר מעשה ממש. מכל מקום, בנידון דידן שונה הדבר, שאין המים הקרים הבאים מצינור היוצא מתחתית הדוד, שהם חלק מיצירת האיסור, נסמכים על ברוז הפתיחה כלל (שהרי בפתיחתו באנו לדון מצד הסרת המונע). אלא המים החמים בלבד הם הנסמכים עליו, רק שמכח יצירת אפשרות ליציאה, על ידי שחרור סתימתם בדוד הנעשית בפתיחת הברז, אפשרו ללחץ המים הקרים מלמטה לפעול את פעולתו להיכנס אל הדוד, ולדחוף את המים החמים כלפי מעלה, ועקב כך להתחמם מהם במקום נגיעתם. וזהו גדר גרמא ולא כח ראשון, היות שגרם במעשהו זה להדביק ברחוק ממנו דבר בדבר.

ואף שנעשה הדבר מיד בהסרת מונע, מכל מקום לא יגרע מכח שני שנחשב גרמא, אף כאשר נעשה מיד בהסרת המונע. שהרי בדשקיל בידקא דמיא, כאשר האדם הכפות מונח קצת יותר בריחוק מקום, ועל כן מוגדר שטף המים עליו ככח שני. גם שם המים יוצאים מיד לשטפו ונפעלים ממש ממעשה הוצאת הדף, ואין רואים בשל כך את פעולת הסרתו כמעשה בידיים

ממש. והטעם לכך הוא משום ריחוקו של הכפות ממקום יציאת המים, וכמו שפירש רש"י שם (סנהדרין דף ע"ז: ד"ה אבל בכח שני): 'שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתו מגדרותיהן עליו, אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם, גרמא הוא ולא מכחו'. והוא הדין כאן, אף שהמים הקרים נכנסים מיד מכח פתיחת הברז למטה בבית, מכל מקום בשל ריחוקם מן הברז שם נעשה המעשה בפועל, אין רואים את מעשה פתיחתו ככח ראשון המקרבם אל המים החמים שמעליהם.

וגדולה מזו מצינו לחת"ס (חיו"ד סי' רי"ד) שכתב, שהסרת הברזא על ידי האדם לא מיקרי הווייתו על ידי אדם, מכיוון שאינו רק מסיר המונע והמים נמשכים מאליהם. וכ"כ עוד אחרונים, והוא דיבר אפילו בכח ראשון ונחלקו עליו והעיקר כוונתייהו לכל הפחות מדין חומרא, מכל מקום נידון דידן עדיפא, שבכח שני עסיקנן¹.

הימצאות הצלחת מעל פתח הצינור, מועילה בשבירת שטף המים מבלי נגוע ישירות במים החמים:

ועוד יש להוסיף במה שכבר הקדמנו למעלה בתיאור מבנה הדוד, שמעל פתח צינור כניסת המים הרגילים מלמטה אל תוך הדוד, יש צלחת דמוית כיפה, בגובה סנטימטר בערך. וטעם נתינתה שם הוא במטרה מכוונת, כדי שלא יתערבו המים מיד בכניסתם בשטף אל תוך הדוד, ויצננו את המים החמים אשר שם. ולכן הזרם הנכנס תחילה פוגע בה ישירות, ולאחר מכן יורד למטה או לצדדים להשתוות לשאר המים המצויים שם. והנה, בזה אף אם נאמר שיהיו נוגעים לאחר מכן במים החמים הנמצאים מעל, מכל מקום 'כלו לו חציו', וודאי שיהא נחשב בשל כך כמגע הנעשה בכח שני ואפשר גם שלישי, שאינו מכונה אף כגרמא.

אלא שלא תועיל הימצאות צלחת זו, כאשר הדוד יספיק להתמלאות כולו ממש בשיעור חום של יד סולדת בו. רצוני לומר, אף מתחת לעמידתה בדוד (והוא מקום נמוך מאוד, כשני סנטימטר מתחתית הדוד), שעקב כך יהא נמצא, שביציאת המים מן הצינור להיכנס אל הדוד, יגעו מיד ברותחים שמעליהם להתבשל מהם.

ז.

אפשר שנידוננו לא נחשב סילוק מונע אלא מעשה ממש

והנה עלה במחשבה תחילה לומר, שנידון דידן אינו נחשב כח שני אלא מעשה ממש. דבשלמא אם מקום החשש ביצירת האיסור הוא מפתיחת הברז ואילך, היינו ביציאת המים ממנו, היה מקום לדון את הסרת המונע ככח שני ויותר, היות שהגורם ליצירת האיסור רחוק הוא ממקום הפתיחה, וכמו שהבאנו גדר זה מדברי רש"י:

אולם, כאן מקום יצירת האיסור הוא קודם לכן, למעלה בדוד, בנגיעת מים קרים בחמים ובישולם עקב כך. וזה נעשה מיד בפתיחת ברז המים בבית. ואף שהוא בדרך הסרת מונע כאמור, מכל מקום הוא מידי לפעולה זו, ובדמיון ממש ל'שקיל בידקא דמיא', כאשר האדם הכפות מונח

(1). וראה מש"כ בספרי שו"ת אורן של חכמים חלק שני סי' נ"ח תשובה ו'.

ממש במקום יציאת המים, ובהרמת הדף מיד המים נשטפים על פניו, שנחשב בכך ככח ראשון. אף כאן, ברגע פתיחת הברז נכנסים הצוננים ישירות להתמזג במים החמים אשר שם. רק שיש שינוי בין האופנים במיקומו של מסיר המונע. שבנידוננו הוא בריחוק מקום מיצירת חשש האיסור ושם הוא בבידקא דמיא עצמו. ועכ"פ אין חילוק במיקומו, היכן נעשה המעשה, לענין גדר הדברים, אם במקום יציאת המים ממש או במקום אחר, כל שעל ידי הסרת המונע נוצר מיד האיסור, הרי זה נחשב כח ראשון.

וכל זאת הוא אף לשיטת רש"י בסוגיא דלעיל ב'בידקא דמיא' (סנהדרין ע"ז:), שמחלק בין כח ראשון לכח שני, כאמור. ומכיוון שהרמ"ה, בחידושו 'יד רמה' (שם) בסוגיא זו, חולק על פירוש רש"י, שאינו מחלק בדבר כלל, וכל שנעקרו המים לצאת בעקבות נטילת הדף, הרי הן בכלל כח ראשון. כל שכן שיש לאסור, אפילו במים הרחוקים.

אף שיש לאסור בהסרת מונע כזה, מכל מקום בנידוננו יש להקל:

אלא שאף שיהא הדבר נחשב ככח ראשון, והוי מעשה גמור, מכל מקום אין לאסור אלא כשהוא על דרך הודאי, דהיינו כשיש מים רותחים בשיעור יד סולדת בכל הדוד, אף מתחת לכיפה דמוית הצלחת, שהוא מקום יציאת המים ישירות אל תוך הרותחין. שאז בעת כניסת המים הקרים אל תוך הדוד מלמטה, יהיו מתבשלים ברותחין הנמצאים שם.

ולמעשה, מציאות זו מוטלת בספק גדול עד מאוד. מפני שכדי שהחלק התחתון של הדוד יהיה במידת חום שהיד סולדת בו, הצורך הוא שמידת החום במים שמעליו תהיה גבוהה יותר, שטבעו של החם ביותר לעלות. ובדוד שלם של מים, בכמות גדולה מאוד של בין מאה ועשרים למאה וחמשים ליטר ואף יותר, על מנת להגיע לרמה כזו של מים רותחים שתהא בתחתית הדוד דווקא, הצורך הוא בימים חמים מאוד, ובשעות המאוחרות של היום, ושלא יהיו פתיחות ברוז במהלך היום בכמויות גדולות, ורק אז באים אנו לכלל החשש הנזכר. ומכיוון שבדרך כלל אין הדבר כן, בפרט בשעות הראשונות של היום, ולא ניתן לעמוד כלל על הדבר לאשורו, מפני שיציאת המים החמים נעשית רק מחלקו העליון של הדוד (ולא מתחתיתו, ואותה הרי אנו מבקשים), ובו זמנית נכנסים מן הקולט אל הדוד מים רותחין תמורתן. על כן אמינא נקוט מיהא פלגא בידך, להעמיד אופן זה בגדר ספק רתיחה בתחתית הדוד ממש.

ספק פסיק רישיה לשעבר באיסור דרבנן:

ואופן זה מוגדר בפוסקים כ'ספק פסיק רישיה לשעבר'. ונחלקו בו רבוואתא קמאי ובתראי, אם דינו כדבר שאינו מתכווין בספק אם תיעשה מלאכה ומותר, כגורר מיטה כסא וספסל שאינו ודאי שיעשה חריץ, או שמא מכיוון שסוף סוף מצד המעשה עצמו פסיק רישיה גמור הוא, וכל נידון הספק הוא מצד אחר, היינו שהתנאים הדרושים ליצירת איסור אינם וודאים, על כן יש לאסור.

דעת הרמב"ן במלחמותיו (שבת דף י"ט ע"ב), שספק פסיק רישיה לשעבר מותר. וכן מוכח בדעת הרשב"א בחידושו (ביצה ל"ו. ד"ה ובלבד), והר"ן והמאירי בחידושיהם (שבת מ"א:). וכן היא דעת רש"י (כריתות כ: ד"ה רב אשי) \ כפי שדקדק מדבריו בשו"ת אבני נזר (סי' רנ"א או' ב'), וכן דעת הט"ז

(סי' שט"ז סק"ג). ומאידך בשו"ע הרב (קונטרס אחרון סי' רע"ז סק"א) כתב לדקדק בדעת הרמב"ם [ואף בדעת רש"י], שבכה"ג הרי הוא ספק דאורייתא. וכ"ד רעק"א בהגהותיו לשלחן ערוך (יורה דעה סי' פ"ז סק"ח) בדעת הרמ"א (שם סעיף ו')¹.

ואמינא שבנידון דידן אליבא דכולי עלמא מותר הוא, שאף החולקים על הט"ז (סי' שט"ז סק"ג) לאסור בספק פסיק רישיה לשעבר, יודו להתיר בכה"ג. זאת, מפני שהספק הוא בתולדות חמה דרבנן, וכמו שגילה עינינו בביאור הלכה שם (ד"ה ולכן יש לזוהר), שבוה לא נחלקו כלל אלא רק באיסור מן התורה, ואליבא דכולי עלמא מותר. ובלאו הכי הביא שם לסייע את סברתו של הטורי זהב מדברי הראשונים הנזכרים, להיותם מקילים בדבר אף באיסור דאורייתא, כאשר אינו מתכווין, וכן נראה בדעתו שם למעשה. וכאן כאמור לא מצטרכינן לה, היות שהוא אליבא דכולי עלמא. ויהא מותר בפתיחת הברז אף שהוא ספק פסיק רישיה, כיוון שהוא מדרבנן.

ח.

נידון דידן נחשב פסיק רישיה דלא איכפת ליה שמותר למעשה בדרבנן

ונוסף לכך יש לומר, שהאדם הפותח את ברז מים החמים שבבית, לא איכפת לו כלל בכניסת המים הקרים. שלא עשה מעשהו זה אלא רק במטרה להביא אל עצמו את המים החמים, ותו לא. ואינו עולה בדעתו כלל השלכות מעשהו זה, להיות לו נוח בדבר. ומה גם שרבים אינם יודעים שבפתיחת ברז מים החמים נכנסים מים צוננים תמורתן, ולזה אף לגדר 'לא איכפת ליה' לא נחשב.

וגדר זה מועיל, אף כאשר נעשה באופן של פסיק רישיה ודאי, ואף על הצד שמידת החום בתחתית הדוד הינה בחום שהיד סולדת בו. זאת, היות שהנידון הוא בדרבנן כאמור, ולא איכפת ליה בכניסת המים ובישולם. וכן מוכח מדברי התוספות (שבת ק"ג. סוד"ה לא צריכא), שבדרבנן יש להתיר פסיק רישיה דלא ניחא ליה. וכן היא דעת הרשב"א בחידושו (כתובות ו.), וכן דעת אחרונים רבים להלכה ולמעשה².

ואין מקום לומר דניחא ליה בכניסתם של הצוננים שיוחמו אף הם, ובכך יתרבו לו מימיו החמים, ואם כן נמצינו באים לכלל מחלוקת תרומה"ד (סי' ס"ו) והמגן אברהם (סי' שי"ד סק"ה) בפסיק רישיה בדרבנן היכא דניחא ליה. זאת, היות שאין הדבר כן, לא מיבעיא בימות החורף שאינו חפץ כלל בכך, בהיותם מקררים את מימיו החמים שבדוד הנצרכים לו מאוד בימים אלו, וממילא פשוט שכלל לא ניחא לו בחימומם. ומה גם שבימים אלו, בלאו הכי אין הדוד מתמלא כולו עד תחתיתו במים רותחין, כך שאין כאן כלל מצב של בישול המים הנכנסים, באמצעות המים חמים שבדוד. כי במקום המגע לא מצויים מים רותחין כלל (ואם מצויים מים רותחין בעקבות הפעלת הבוילר בערב שבת, בלאו הכי אסור לפתוח את הברז, שהרי נמצא הוא מבשל בתולדות האור).

(א). ועיין שו"ת חלקת יואב (חאו"ח סי' ח'), ושביתת השבת (מעשה חושב - כללי דבר שאינו מתכוון סעיף ח'). שכתבו בדעת הרמ"א, שלא אמר את דברו אלא רק בבשר וחלב אולם בשבת יודה שמותר, מכיוון שבשבת ההגדרה היא מלאכת מחשבת. (ב). ויעיין שו"ת יביע אומר (ח"ה חאו"ח סי' כ"ז) באורך. ובמה שהעיר (או' ב') על דברי חזון אי"ש (סי' נ או' ה') שלא בכל שבות התירו התוספות, בפס"ר דלא ניחא ליה.

אכן, אף בימות הקיץ החמים מאוד, לא איכפת ליה בכניסתם. היות שאין חשיבות בריבוי המים החמים שבדוד, שיהא נעשה בעקבות כניסת הצוננים להתבשל בהם. שהרי את זאת יכול לעשות למטה בבית במיזוג קרים עם חמים, ומה לו כי יעשנו דווקא למעלה בדוד. ואדרבא בבית עדיף הוא לו, שיכול הוא לעמוד על השיעור במידת החום כפי המצטרך לו כעת, מה שאין כן כשנעשה הדבר למעלה בדוד, שאין לו שליטה בדבר. זאת, מלבד שקרוב אל הדעת הוא, שהחפץ אצל בני אדם בשל כך, שיהא לו ריכוז מים חמים עד מאוד אף שיהא שיעורם מועט יחסית, שאותם יראה לצנן אחר כך כפי צורך שימוש, מאשר לצנן ריכוז זה במאגר המים, אף שיהיו על ידי כך רבים.

והמופת על הדבר שזו הדרך הרצויה והמועדפת אצל בני האדם, הוא תיקון הצינור המוליך את המים החמים אל הבית, בגובהו ממש של הדוד מבפנים, בחלק בו נמצאים המים החמים ביותר. זאת, כדי להביא דווקא משם את המים החמים ביותר, שהם הרצויים (וכפי צרכו בהם, יראה למזגן במים הצוננים, בפתיחת הברז שבבית). ומאידך, שלא יתערב במים הפחות חמים ממנו, הנמצאים תחתיו.

הבחנה נוספת בגדר ש'לא איכפת ליה':

ובנוסף לכל האמור שכניסת המים הקרים היא בגדר לא איכפת ליה, יש לעמוד על הבחינה במידת טיבו של חימום קל של מים אלו הנכנסים. והרי גם אם נאמר שהמים בחלקו התחתון של הדוד רותחין הם, מכל מקום במגעם במים הצוננים אין הם הופכים אותם לחמים כל כך, עד כדי שיהא החפץ בשימושן כמים חמים הרצויים.

ובנוסף לכך מידת חום נמוכה זו היא בערכם של מים אלו, להיותם נידחים משימוש בכלל. באשר כל העת מגיעים מים רותחין אל הדוד מן הקולט, להיותם שוכנים בגבהו של הדוד מוכנים לשימוש מידי. שכך הוא טיבען של דברים להיות החם ביותר עולה למעלה. והצינור המוליך אל הבית, נתון הוא בגובהו של הדוד בתוכו. כך שאלו המים הנכנסים, שהוחמו כעת מלמטה בכניסתם אל הדוד, נדחים הם מלהשתמש בהם בפועל. ואמינא שבשל כך אפשר שתעבור כל השבת כולה, ולא ישתמשו במים אלו כלל.

ועוד יש להוסיף, שמכיוון שמידת חומם של מים אלו נמוכה מאוד, כפי שכתבנו, הדבר פשוט שבעצם היותם בתחתית הדוד, יהיו נכנסים הם אל הקולטים להתחמם שם, הרבה קודם שיספיקו בני הבית להשתמש בהם.

גדר כניסת מים אלו כ'לא ניחא ליה':

וכל האמור בזה הוא בהגדרת כניסת המים וחימומם מן המים שעליהם, כלא איכפת ליה, שנחשב לענייננו להתיר בפסיק רישיה בדרבנן כ'לא ניחא ליה'. וכדעת תוספות (שבת ע"ה. ד"ה טפי), וכך קיימל"ן להלכה, כמבואר בביאור הלכה (סוף סימן ש"כ ד"ה טפי).

ואף לשיטת רש"י (שבת ע"ה. ד"ה טפי) שאינו סובר כן, אלא שהצורך הוא ב'לא ניחא ליה' ממש כדי להתיר, שאם הוא רק 'לא איכפת ליה', הרי הוא בכלל 'ניחא ליה', מכל מקום לכי נידוק טפי, אף כניסתם לדוד הינה בגדר 'לא ניחא ליה', מלבד מה שציינו למעלה שהוא

בהכרח כך בימות החורף. זאת, מפני שהדבר קרוב אל הדעת, שאין מי שירצה שיכנסו מים אל תוך הדוד, אף שיהיו ברמה של פושרין. שהחפץ הוא תמיד שיהיו שם מים חמים ביותר, ומה שפחות מכך, אינו רצוי שם כלל ועיקר. שכל ייעודו של הדוד הוא רק לכך, לאגור מים חמים ביותר שאפשר. ועדות על הדבר הוא דרך ייצורו, שנעשית תבנית הדוד בהתאם לכך, ראויה לשימור חום מימיו במידת החום המירבית, כעטיפתו בחומר מבודד מיוחד מבית ומחוץ. והכא השתא נאמר שיש עמו חפץ בכניסת מים קרים, אתמהה.

ונוסף לכך, מקום מגע המים הקרים עם החמים אינו מוליד חום רב, היות שהמים שבשיפולי הדוד נמצאים שם כבר זמן רב. ומשום כך נמצא שכניסתם אל הדוד אינה רצויה בלשון המעטה, וכל נחמתו בהם היא שהם עתידים להיכנס אל הקולט, להתחמם בהם כיאות וכנדרש. ומה גם שאין מן הנכון לראות רק את בישול המים הנכנסים בלבד, ולהחשיב זאת כחפץ בדבר, שהרי מנגד לכך בו בפר'ק, המים החמים הנוגעים בהם מצטננים הם. בפרט שהצוננים נכנסים בשטף רב, ולולא התועלת שבהם שנביאה בסמוך, ודאי שיצרני הדוד לא היו מאפשרים כניסתם כלל^(ג). ועל זה אמינא לא הן ולא 'שכרן', שאין חפץ בנגיעתם כלל.

אמנם ישנו רצון בכניסת מים אלו אל הדוד לתועלת רבה:

אלא שיש כאן לימוד זכ'ת כל שהוא באלו המים, לאמור שנוח לו בכניסתם אל הדוד, משום שהודות לכך נדחפים המים החמים שמעל, להיכנס אל הבית דרך הצינור המיועד להם בפתיחת הברז. שלולא כניסתם של מים אלו אל הדוד בלחץ גדול, לא היו יוצאים ממנו מים כלל לרדת אל הבית, בפרט שטבעו החם לעלות למעלה ולא לרדת. ולאור הצורך הגדול בדבר, לא יאות לכנות את כניסת המים הרגילים לדוד, אף לא בתואר 'ניחא ליה', אלא מתופן ומקובל ורצוי הוא, אם חפץ מים חמים בביתו.

'נוח לו' הנאסר בפסיק רישיה בדרכנן הוא ביצירת האיסור, ולא בעצם הפעולה המביאתו עדיין:

אלא שלכי נידוק בדבר קמעא נמצא, שאמנם החפץ הוא בכניסת המים לתועלת הנזכרת, אולם מאידך אין חפץ במידת חומם הצוננת, כאמור. והעומד בכור הבחינה בפסיק רישיה אם נוח הוא אם לאו, כדי לקבוע את דינו, הוא בחלק האיסור שבו. ובנידוננו הוא בישול המים הנעשה בכניסתם. ואשר על כן, הדיון צריך להיות נסוב כלפיו בלבד, אם נוח הוא לו בדבר אם לאו.

ועצם הפעולה עצמה בכניסתם בשטף אל הדוד, שאין בה כל מימד של איסור, אלא תועלת נגרמת בלבד, אינה באה בשיקול הדבר כלל. היות שהפעולה מצד עצמה אינה נחשבת כמודד ביצירת האיסור, אלא היא רק אמצעי בעשייתו. ואם כן מה בצע כי נדון אם יש בה חפץ אם לאו, על מנת להחשיב על ידה את מעשה האיסור.

ולכן בנידון דידן, אף שנוח לו בעצם פעולה זו של כניסת מים רגילים אל הדוד בשטף רב כאמור, כדי שיוכל להשתמש במים החמים שבדוד, שיהיו יורדים ממנו אל הבית. מכל מקום

(ג). וכדי למתן קמעא את כניסתם בשטף, התקינו צלחת על פי הצינור לבלום את שטיפת המים במקצת.

בדבר העיקרי והוא יצירת האיסור בדרך של פסיק רישיה, לא איכפת לנו בה כלל. וכבר הצגנו למעלה בגדר הדבר, שלא איכפת לנו בכך, עד לגדר לא ניחא ליה כלל^(ד).

ט.

אף אם נאמר שבגדר מעשה ממש הוא, אין לאסור בעירוי רותחין דרבנן לתוך צונן

והנה, אף אם נאמר שפעולת פתיחת ברז המים תהא נחשבת מעשה ולא גרמא, אין מקום לאסרה. זאת, מפני שמעיקרא יש לדון, כיצד יתבשלו המים הנכנסים כעת מלמטה, במים החמים שמעליהם^(ט). הרי קיימל"ן שמותר ליתן מים חמים מכלי ראשון לתוך מים צוננים (שולחן ערוך סי' שי"ח סעיף י"ב). לא מיבעיא לדעת הרשב"א בחידושיו (שבת מ"ב.) והר"ן בהלכותיו (מ"ב. ד"ה תנו רבנן) שסוברים, שמים רותחין מכלי ראשון הניתנים אל תוך מים צוננים אינם מבשלים, כיוון שמתערבים הם אלו באלו, והרי הוא ככלי שני שאינו מבשל. וכ"ה דעת הרמב"ם (פכ"ב מהל' שבת הל"ו) ע"פ הבנת מרן בכס"מ (שם) ובית יוסף (סי' שי"ח), ומסתמא כשהעתיק את לשונו של הרמב"ם בשולחן ערוך (סי' שי"ח סעיף סי"ב) הכי סבירא ליה.

אכן, אף לדעת תוספות (שבת מ"ב. ד"ה נותן אדם) וסיעתם, שסוברים שרק בצונן מרובה ולא מועט הוא דאמרינן הכי, וכן פסקו אחרונים רבים, וכאן הרי אינו כן, שהמים הצוננים מועטים הם ביחס לריבוי מים חמים שעליהן. מכל מקום, אף הם לא אמרו את דברם אלא בכלי ראשון שהיה על האש, שמבשל הוא מן התורה. אולם כאשר הבישול הינו מדרבנן, כבנידוננו, אף הם יאמרו להתיר, כאשר הוא במיעוט צונן שהוצק לתוכו מים חמים. כמבואר בביאור הלכה (סי' שי"ח סעיף י"ב ד"ה והוא).

בישול המים הצוננים הנכנסים אל הדוד מתבשלים בתולדות דתולדות חמה:

נוסף על כל האמור, יש לעמוד בגדר הדין שאין כאן בישול בתולדות חמה אלא בתולדות דתולדות. והיינו שהקולטים מחממים את המים הנמצאים בצינורותיהם, ואלו המים הם המחממים את המים הקרים הנכנסים אל הדוד. כך שיש לפנינו גדר בישול אחר, תולדות דתולדות חמה, וספק אם גזרו בכה"ג חכמים אטו תולדות דתולדות האור.

(ד). למרות שהחילוק הנזכר קרוב מאוד הוא אל הדעת עכ"פ לגבי דידי, ובכהאיי גוונא אין מן הצורך כלל, לחפש חברים שכתבו כן. מכל מקום ראיתי מי שכתב כן, יעויין שו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' י"ט או' ו' ד"ה כאמור). ושם הביא גם משו"ת מי יהודה (אונטרמן, חאו"ח סי' ל"ה), שהיה יכול לחלק בנידונו כפי שכתבנו לחלק, ולא עשה כן, יעויין.

(טו). אין הכוונה מדין תתאה, היינו שהמים הצוננים הנכנסים מלמטה הם תתאה, וגוברים על המים החמים שעליהם. היות שבכה"ג אמרינן 'כל שבמקומו הוא הגובר'. כמבואר לרשב"א בתורת הבית הארוך (ב"ד שע"א ג:), והביאוהו האחרונים להלכה. וכאן הרי הוא איפכא, שהחמין הם במקומן, וגוברים על הצוננים הבאים אליהם.

י.

הבחנת הדוד ככלי שני, אינה מותרת כל טעם לאסור

ותכף לחתימת הדברים, אמרתי אגלה רחשי הלב ומצפוניו. דמעיקרא לא ידענא שורש האיסור ויסודותיו, עד כדי היחלצות חושים ליישבו מכמה אנפי וצדי צדדים, כדבר האמור. הרי אם נתבונן נמצא, שדוד השמש אליו המים נאגרים אחר חימוםם בקולטים, חשוב הוא בשל כך ככלי שני שאינו מבשל. ואם כן מה החרדה הזו אשר החרדנו, לאסור פתיחת ברז מים חמים ביום השבת. ואין מקום לומר שהמדובר על חימום גוף הדוד מן השמש עצמה, שלא נשמעה טענה כזו באיסור מי הדוד. ובפרט שלא שייך לטעון זאת, משום הבידוד שבתוכו העוטפו מסביב, שמטרתו היא שימור חום המים שבדוד. וכשם שמועיל בשימורו כן מועיל גם במניעתו מלהתחמם מן השמש שמבחוץ, אלא יהא משאיר את מימיו במידת חומם כמות שהיא.

ולפי זה, אף אם יפתח את ברז המים בכוונה תחילה שיכנסו אליו מים קרים במטרה לחמם, להרבות מימיו החמים, אין בכך מאום. היות שכלי שני הוא שאינו מבשל. ואף לדעת חיי אדם (כלל כ' או' ד'), שכלי שני אמנם אינו מבשל בדרגת חום שהיד סולדת בו, מכל מקום כאשר היד נכווית בו הרי הוא מבשל, וכ"כ בספריו חכמת אדם (כלל נ"ט דין ו') ושערי צדק (פרק ב' בבית אדם או' ט'). וכאן אכן המים מגיעים לדרגת חום גבוהה מאוד. מכל מקום כל זאת ניתן להיאמר במים העליונים דווקא, שם רמת החום אכן מגיעה לכך, אולם במים התחתונים שבדוד, בהיותם חמים פחות על כן מצאו את מקומם דוקא שם, מאן לימא לן שהם בשיעור חום זה. שעל חום שהיד סולדת בהם, שהוא פחות בהרבה, יש חוסר ודאות, כל שכן בחום שהיד נכווית בהם, רחוק הוא הדבר להציגם כן. והרי אותם בלבד אנו מבקשים, היות שהם הבאים ראשונה במגע עם המים הנכנסים. ועכ"פ לא יהא הדבר אלא ספק, במקום חומרא כזו, ודאי שאין מקום להחמיר למחמירים^{טז}.

בכהאיי גוונא מאן לימא לן, שהמים שבתחתית הדוד שהם המבשלים את המים הנכנסים, אכן הינן בשיעור חום זה. שהרי על חום יד סולדת בו, שפחות הוא ממנו בהרבה, יש פקפוק גדול אם המים המצויים שם, אכן הגיעו לכדי שיעור זה, כל שכן ביד נכווית בו. ומה גם שגוף יסוד החיי אדם, רבים הם הלוחמים כנגדו להתיר אף ביד נכווית בו. וכן נקטינן להלכה^{טז}.

טז. ובחזון אי"ש (סי' נ"ב או' י"ט) מבואר, שמדין חומרא חשש לדעת החיי אדם ולא פסק כמותו (ועיין חזו"א מעשרות סי' ד' סקי"ח, שכתב לחלק בין מעשרות לשבת). אולם משנ"ב (סי' שי"ח סקמ"ח) עכ"פ פסק כמותו. ויש שהעירו (מי?) שאף הוא לא פסק כוונתה אלא רק במקומות שיש לחוש לקלי הבישול, ולכן רק באותם מקומות שהביא את דברי החיי אדם מדובר בזה, ולא בעיקר המקום שצריך לציין זאת אם היה סובר כן, היינו בסימן שי"ח סעיפים ד, יב, יג.

יז. שכך היא דעת מרן על פי המבואר בבית יוסף (ריש סי' ק"ה). וזאת במה שכתב, 'ונראה לי דאפילו מעלה רתיחות בכלי שני כעין שהיה בכלי ראשון, אינו מבשל. דכלל גדול הוא, דכלי שני אינו מבשל בשום פנים, דאל"כ לא הו"ל לתלמודא לסתום ולומר כלי שני אינו מבשל' [ושם הורה שעכ"פ הרי הוא מפליט ומבליע], וכ"כ שם הב"ח (ד"ה ולענין הלכה). ודוק היטב לשון הרמב"ם הלכות שבת פרק כ"ב הלכה ו' שכתב, 'ואם צק התבשיל מקדירה לקערה, אף על פי שהוא 'רותח' בקערה, מותר לו ליתן לתוך הקערה תבלין, שכלי שני אינו מבשל'. ואף שבהלכות מעשר (פ"ג הלכה ט"ו), כתב הרמב"ם ההיפך מכן, 'השמן משירד לעוקה, אף על פי שירד, נוטל מן העקל ומן הממל ומבין הפסין, ונותן לקערה קטנה ולתמחוי לתוך התבשיל, אעפ"י שהוא חם, מפני שאינו מתבשל בכלי שני. ואם היה חם ביותר כדי שיכוח את היד, לא יתן לתוכו, מפני שהוא מתבשל'. ע"כ. והביא החיי אדם הנזכר בספרו שערי צדק מכאן ראיה לדעתו. ועכ"פ יעויין באחרונים מה שכתבו ליישב, שאינו אלא לענין מעשרות. יעויין רב"ז שם ביישוב השני, ועוד. אולם, לעולם לענין שבת אינו מבשל.

טיעון המחשיב את הדוד ככלי ראשון, מחמת קישורו בצינור אל הקולטים:

אלא מאי, יטען הטוען בהגדירו את מיכל האגירה ככלי ראשון המבשל, בעבור חיבורו אל הקולט באמצעות הצינור המעביר אליו את המים. שעל ידי כך נוצר קשר ביניהם, המגדיר את המים החמים הנמצאים בתוך הדוד, כנמצאים תוך קולט המחממן, היות שמקושר הוא אליו, ואם כן הוי חימום בכלי ראשון. והוא כדמיון ברז מיחם מים רותחים הפתוח להריק את מימיו אל תוך כוס. שמכיוון שמקושרת זרימת מים זו מן המיחם, אין דפנות הכוס מועילות בצינון, שהוא עיקר היסוד לכך שכלי שני אינו מבשל, כמבואר בדברי התוספות (שבת מ: ד"ה ושמע מינה^מ). והנה טיעון זה יש לעמוד על טיבו היטב, מאחר שנמצא לו סמוכות בש"ס, אלא שלאחר העיון אינו שווה לו כלל ועיקר, ואבאר.

מקור יסוד מקושר לכלי ראשון הרי הוא כמותו:

בגמרא (שבת מ:): נאמר 'אמר רבי יצחק בר אבדימי, פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי. ואמר לי, טול בכלי שני ותן'. ופירש"י שם, 'ובקשתי להניח שם פך שמן - להפשיר, לסוך הימנו קודם הרחיצה. טול - מן המים. בכלי שני - שיצטננו מעט, דכלי שני אינו מבשל, ואחר כך תן הפך לתוך אותו כלי שני. דהך אמבטי שהחמין נמשכין לה מן המעיין, חשיב לה ככלי ראשון שנרתחו בו, שאף על פי שהעבירו מעל האור - מבשל. כדתנן לקמן האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין - לא יתן לתוכן תבלין'. ע"כ.

ומבואר מדברי רש"י, שאף שמים אלו כעת אינם נמצאים במקור חומם, הוא המעיין, מכל מקום נחשבים הן כמצויים תוך כלי ראשון, וזאת בשל היותם נמשכים מן המעיין ללא הפסק. אף שבפועל מצויים הן תוך כלי אחר, ובעבור כן היה צד להחשיבו בשל כך ככלי שני, מכל מקום עצם קישורו אל המעיין בהיותו נמשך הימנו, מחשיבו כאמור לכלי ראשון. והפוסקים הביאו בקוצר את היסוד הנובע מדברי רש"י אלו להלכה, יעויין מגן אברהם (סקל"ג) [אליה רבה (סקכו"ו)], שתילי זיתים (סקמ"ב), משנה ברורה (ס"ק ע"ה), כף החיים (ס"ק קי"ט), ועוד.

ואם כן מצינו לומר אף בנידון דידן, שמכיוון שהדוד מקושר בצינור אל הקולטים, הרי המים שבתוכו נחשבים ככלי ראשון כמותו. ואכן מטו משמיה דהחזון איש (אורחות רבינו או' קפ"ח, וכן בס' טעמא דקרא בהנהגות החזון אי"ש) שהורה למעשה כן, שכל עוד שברז המיחם פתוח להוריק מימיו אל תוך הכוס, המים הנמצאים בתוכו נחשבים כלי ראשון. משום שקילוח שאינו נפסק, מחבר את הכוס לכלי ראשון, ודינו גם כן ככלי ראשון.

מדברי הפוסקים מבואר שאינם סוברים יסוד זה 'דמקושר', המחשיבו ממש לכלי ראשון:

אולם, מדברי מהרא"י בשו"ת תרומת הדשן (סי' קפ"א) מבואר, שאינו סובר יסוד זה להחשיב קישור המים לכלי ראשון ככלי ראשון אלא פחות מכך, וזאת ממה שהגדירו כעירוי שלא נפסק הקילוח, שדינו שמבשל רק כדי קליפה. והוא ממה שהורה בענין קדירה המונחת על גבי כירה,

(ח). אמנם, על פי הירושלמי (שבת פרק ג' הלכה ד') החילוק בין הכלים הוא שבכלי ראשון שהוסר מן האש עשו הרחקה. משא"כ בכלי שני. יעויין פרי חדש (סי' ס"ח סקי"ד), ונושאי כליו של הירושלמי במקום. וכיוון שאנו פוסקים שכלי ראשון שהוסר מן האור מבשל מן התורה כמבואר בתלמוד דידן, אלמא לית לן היא דהירושלמי, על כן הובא ביאורם של התוספות, ואכמ"ל.

שגלש ממנה חלב מחמת רתיחתה, והיתה נוחלת הגלישה ונמשכת בקילוח ללא הפסק, עד הגיעה אצל הבשר שהיה ג"כ נמצא על גבי הכירה. והורה בזה ש'ראה דחשיב כהאיי גוונא כעירווי מכלי ראשון, אם היתה היד סולדת בחלב במקום שנגע בבשר, ולא אמרינן שנתקרה ע"ג הכירה'. ותמך הוראתו זו מדברי רש"י הנזכרים למעלה.

אלא שלאחר שהאריך בגוף הראיה הוסיף: 'אף אם תימצי לומר דהראיה קצת דחוקה, מ"מ הדעת נוטה בנדון דידן, אם נראה לנו שהיתה היד סולדת בחלב במקום שנגע בבשר, הואיל והיה הקילוח נוזל והולך מתוך הרתיחה העומדת אצל האש, כל טיפה וטיפה אחרונה אינה מנחת את הראשונה שלפניה להתקרה. שהרי פירשו התוספות פ' כירה, דהא דיד סולדת בו בכלי שני אינו מבשל, היינו משום דאינו עומד אצל האש, אינו מחזיק חומו והולך ומתקרה, משמע דאם עוד היה כח האש שולט שם אינו מתקרה, הנלעד"כ'. ע"כ.

ומבואר מדבריו בראשונה, שכתב להגדיר את נגיעת חלב זו כעירווי שלא נפסק הקילוח ולא ככלי ראשון, ותמך דבריו מדברי רש"י הנזכרים. רק שלאחר מכן הציע מסברא דנפשיה להחשיבו ככלי ראשון, על פי הגדר שכתבו התוספות.

והרמ"א בהגהת השולחן ערוך (חיו"ד סי' צ"ב סעיף ז') הביאו להלכה, ובירר לו את הטעם הראשון האמור בדברי תרומת הדשן. וזה לשונו, 'וקילוח מן קדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת, אם נפסק הקלוח מן הקדירה הרותחת קודם שהגיע אל הצונן, הוי נמי ככלי שני. ואם לא נפסק, הוי כעירווי, והקדירה הצוננת נאסרה, אם היד סולדת בקלוח הנוגע בקדירה. והתבשיל שבתוכה שרי, דאין עירווי אוסר רק כדי קליפה'. ע"כ.

ומבואר, כאמור, שיסוד מקושר שלמד תרומת הדשן מדברי רש"י, אין בו את היכולת להגדירו ככלי ראשון, אלא לכל היותר רק כעירווי שלא נפסק הקילוח. ולכן אף שגוף הקדירה נאסר מחמת כן, מכל מקום התבשיל שבתוכה מותר, כדין עירווי. ואף שכאמור בדברי תרומת הדשן בהביאו את ההכרח השני לאסור, משמע שהוא מדין כלי ראשון עצמו, וזאת ממה שהביא להוכיח מדברי התוספות, והיינו שכאן אין הדפנות מועילות בצינון המים ככלי שני. מכל מקום, אפשר שסובר הרמ"א בדעתו, שלא אמר את דברו זה, להחשיבו ככלי ראשון לגמרי, היות שהנשמע בדבריו הוא שההוראה בשני הטעמים שווה. שאם לא תאמר כן, מדוע לא הורה כדבריו לאסור אף את התבשיל, אחר שהוא מקור הדין. ובמה עדיפה הראיה מביאורו של רש"י, ש'קצת דחוקה' כלשונו שם, מסברא דסבר בעצמו. ועכ"פ שוו תרוויהו כדבר האמור, להגדיר זאת רק מדין עירווי שלא נפסק הקילוח.

אף מדברי רש"י מדוקדק שלא אמר דברו ביסוד 'מקושר':

והנה, לכי נידוק היטב בדברי רש"י, יש לנו כאן חוסר בהירות. שמתחילה כתב לחדש את יסוד 'מקושר', כאמור, והיינו שנחשב כלי ראשון ממש בהיותו מקושר אל מימי המעין, וכמו שלמד מדבריו בשו"ת תרומת הדשן. אלא שממה שתמך וסמך חידושו זה מהמשנה ד'האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין', והיינו כלים שהוסרו מן האש, שאין להם כעת חיבור אליו כלל, אלא הם מנותקים הימנו, שמעינן שאין מדובר כאן על מקושר. ומה שהם מבשלים, זאת כיוון שהיו במגע ישירות עם האש והתחממו דפנותיהן^{טו}.

ונוסף לכך מוקשה גם הדמיון לכלים שהוסרו מן האש, שהרי כאן נזחלים המים מן המעין אל האמבטי, ודפנות של המעין אינן דפנות של האמבטי. שהעיקר להיות כלים אלו הנוכרים מבשלים, הוא עצם הדפנות שהתחממו מן האש ישירות. ואף שהמים עצמן היו הן על האש והוסרו ממנו, מכל מקום אף מים שבכלי שני היו בעתן ובזמנן על האש, ואינן מבשלים, זאת כיוון שישנו חסרון דפנות שהתחממו מן האש, והכא כאמור ליתא [ועיין ראש יוסף (שבת מ:)].

ומצאתי בספר חמודי דניאל (הנד"מ, דיני כלי ראשון עמ' פ"ו), שהקשה כן על רש"י. וכתב ליישב, שמפאת חימום הקרקע שבין המעין לאמבטי, היות שהמים הולכים שם פעמים הרבה, אינו מספיק להתקרר מכח זאת, ונחשב בשל כך ככלי ראשון שהוסר מן האור שמבשל, שאף כאן הקרקע משמשת כדפנות הכלי ששומרות על החום. לעומת זאת, גלישת המים מן הקדירה, המובאת בהגהת הרמ"א, היא דרך עראי, על כן נקטי לה משום עירוני, ולא כלי ראשון^ט.

עוד נמצא להגהות מלא הרועים על הש"ס, שכתב לדקדק בדברי רש"י באומרו, 'באמבטי - כגון בריכה עשויה בקרקע, שהמים נכנסים שם ונאספין'. שמה שכתב ש'עשויה בקרקע' הוא בכיוון, שאם לא כן, דינה ככלי שני שאינה מבשלת. וזאת אע"פ שקשורה היא כאמור אל המעין. ושמעין מינה שלא הופקע גדר כלי שני ממנה בעבור כן.

וראיתי לפרי מגדים (סי' ש"ח א"א סקל"ג) שכתב בפשיטות, שמי האמבטי מנותקים הן מן המעין [והוא הדמיון לכלים שהוסרו מן האש]. וזה לשונו, 'ומין אמבטי, גומא בקרקע שהומשך ממעין חמי טבריא לתוכה, הוה אמבטי כלי ראשון. אף על פי שנפסק אח"כ ממעין, הואיל ובשעת משיכה הוה ממעין, הוה לה לאמבטי דין כלי ראשון שהוסר אח"כ מאש, כפירוש רש"י שם' [ויעיין פרי מגדים סי' צ"ה שפתי דעת סקי"ח]. ולאור ביאור זה בהכרח יש לומר, שזהו דין באמבטי הנמשך ממעין. שאם לא כן כל הכלים שמוגדרים ככלי שני, כצלחות כוסות וכדו', יהא דינם ככלי ראשון שהוסר מן האש, כאשר יצקו לתוכם ישירות על ידי הטיית הקדירה, וזה לא שמענו.

ומכל הני מבואר, שלא נמצא סימוכין דקשו"ט ליסוד זה האמור, הן מדברי רש"י עצמן, הן משו"ת תרומת הדשן והרמ"א שהביאוהו להלכה והגדירו כעירוני בלבד, והן מאלו האחרונים שלמדו בדבריו אחרת, והוא בהתאם לדמיון שהביא מכלי ראשון שהוסר מן האש.

וכדבר מוסף על כל האמור, יש להביא מדברי החוות דעת (סי' צ"ב ס"ק כ"ג). שכתב להעמיד את הוראת הרמ"א הנזכרת, רק משום הפלטה והבלעה ולא בכישול, ונפקא מינה לענין שבת. וזאת, שלא כהבנת תרומת הדשן, שבדבריו מדוייק שיסוד מקושר מועיל אף לבישול [וכן דקדק הפרי מגדים סי' צ"ה בשפתי דעת שם].

לכל הדברות והאמירות ביסוד 'מקושר', אין מקום לדמות זאת לנידון 'דוד השמש':

והנה אף אם נאמר שישנו יסוד כזה בהלכה, המחשיב כלי שני המקושר לכלי ראשון, ככלי ראשון ממש, מכל מקום נידון דידן שאני, ואינו שייך לדמותו כלל. וזאת, אף אם נאמר, על פי

(ט). ולומר שאינן שווים במציאות אלא רק בדינם, שחושבניה דדין כחושבניה דדין, הוא רחוק להיאמר בדעת רש"י, וכמו שהוא גם מדקדק בדבריו. וכן העיר בספר חמודי דניאל (הנד"מ דיני כלי ראשון, עמ' פ"ה), 'דמי שקלם בפלס ומאונים דשוין הם'.

(כ). וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ד) לחלק, והביא כמו"כ את ספר חמודי דניאל הנזכר.

ספר חמודי דניאל הנזכר, שכאשר המקום רותח מרוב מעבר מים חמים, יש כאן יסוד 'מקושר' להחשיבו ככלי ראשון וכאמבטי. וכאן ודאי שהוא כך, שהצינור המעביר את המים מן הקולט אל הדוד, רותח הוא כידוע. ולמרות זאת אין מקום לדמות ביניהם.

ראשית, צינור זה המוליך מים מהקולט אל דוד המים, קוטרו הפנימי בו עוברים המים הוא כסנטימטר בקירוב (קוטרו החיצוני, בפלסטיק הוא שני סנטימטר, ובנחושת 1.6 סנטימטר^{כא}). ומבחינה מציאותית, מופקע לראותו משפיע על מידת חום של דוד שלם המכיל מאה וחמישים ליטר מים, להיותן נחשבים ככלי ראשון. לעומת מקור יסוד זה, המעין הנמשך אל האמבטי המקושר באמת מים שרחבה אמה (ומכאן הוא שמה), ששפע המים המצוי בה, פשוט הוא שמשפיע בחומו על מדת חום המים המצויה באמבטי.

מלבד זאת, לאור התיאור המפורט שהבאנו בפתיחת דברינו, המים המצויים כעת בצינור זה, אותם אנו רוצים להחשיב כמקשרים, מידת חומם בהכרח פחותה מהמים הנמצאים כעת בדוד מלמעלה. שאם היו חמים יותר, היו עולים אל הדוד לעלות למעלה מעל מימיו, ולא היו נמצאים בצינור. ולאור זאת, ודאי שלא שייך להחשיב מים אלו כמקשרים, היות שהצורך הוא שישפיעו בחומם על המים הנמצאים בכלי שני, לבלתי הניח להם להתקרר (כמבואר גדר זה בשו"ת תרומת הדשן סי' קפ"א, ופרמ"ג סי' צ"ה שפ"ד סקי"ח). ומכיוון שמידת חום המים שבה פחותה, אף שודאי יד סולדת בה (ואף יותר מכך), מכל מקום אין היא יכולה להשפיע על מידת חום שיותר הימנה.

אין הקישור מן הקולט משפיע אלא רק בשכבה העליונה של המים שבדוד:

והנה, אף אם נאמר שלמרות כל האמור, הרי מקושר הוא (מה שאינו כן בעליל). מכל מקום יש לומר, שכל זאת הוא רק במים העליונים ביותר שבדוד, שרק אליהן הוא מקושר, ולא באלו שמתחתיהן. זאת, היות שכל תכולת הדוד בנויה שכבות שכבות של מים חמים, במדות חום ההולכות ויורדות עד לתחתית הדוד. וטעם הדבר לכך הוא, שטבע המים החמים לעלות כלפי מעלה, וככל שמדת חום המים גבוהה יותר, מוצא הוא את מקומו למעלה יותר^{כב}. ומכיוון שכניסות המים מן הקולט נעשות בעקבות חימום שם, נמצאת כניסתן אל הדוד מעט מעט, ונוצר עקב כך שכבות מים חמים אחת על גבי השניה כאמור. ומטבע הדברים, המים הנמצאים ברום מיכל הדוד, הם המים שנכנסו לאחרונה מן הקולט אליו, שהם אלו שהתחממו כעת ולא הספיקו להצטנן, ואליהם הוא ששייך לומר שיתקשרו המים שבקולט. שאם אף למים שתחתיהן הם מקושרים, מדוע צוננים הם יותר, הרי מקושרים הם אל הקולט, וכל שכן אלו המים שבתחתית הדוד. וכיוון שענינו נשואות דווקא אל אלו המים שבתחתית הדוד, שם מתרחש המגע עם המים הצוננים שנכנסים כעת בשטף אל הדוד מלמטה, ולהם כאמור אין שום קשר למים שבצינור (ואף לא למים שמעליהם), נמצא שדינם ככלי שני גמור.

אמנם, אם היו כל המים במיכל הדוד כמקשה אחת, הייתה מדה אחת של חום מים בכולו. ואז עוד היה צד להחשיב את מי הקולט כמקושרים אל מיכל הדוד ומגדירין אותו ככלי ראשון, הודות לצינור של המים המקשר ביניהם. ואמנם כך הוא באמבטי, ש'כל' מימיו נחשבים ככלי

כא). זאת משום חומם של המים הרב, העוברים בתוכו.
כב). יעויין למעלה אות ה' ד"ה ולעומת, ובהערה שם או' ז.

ראשון, בעבור חיבורו אל הימשכות מי המעין. כמו שניתן לדקדק בהוראת רבי לתלמידו, שיתן בכלי שני את השמן, ולא אמר לו שיתנו במקומות שונים באמבטי, אליהם לא הגיעה הימשכות המעין, לאמור לך שכולה נחשבת ככלי ראשון. וכיוון שכל האמבטי מושפעת ממי המעין, לא יפלא הדבר שנחשיבה ככלי ראשון. מה שאין כן בנידון דידן, כאשר מידת חום המים הולכת ויורדת עד תחתיתו של הדוד, הדבר מורה להדיא, שאין לו שום קשר ולא יתכן קשר, אל הקולט שמבחוץ.

חסרון קישור בהיות המים שבצינור הקולט, שוהים עד לעת המוכשרת להכנס אל הדוד:

ועוד יש להביא את הדבר אל כור הבחינה ולומר, שמכיוון שרק כאשר המים חמים דיים בקולט, רק אז עולים הם אל הדוד. אולם כאשר אינו כן, אלא מידת חומם פחותה היא מן המים שבחלקו העליון של הדוד, עומדים הם ממתינים לעת המוכשרת לכך להיכנס אליו, בו תהא מידת חומם גדולה יותר.

הנה, מחמת כך קרוב הדבר אל הדעת, שלא יהא שייך קישור מהקולט אל הדוד. זאת, בהיות מים אלו עומדים ממתינים שמידת חומם תגבר, לבוא שעתם עקב כך להיכנס אל הדוד. ובשל כך אין הם לוחצים כלל לדחוק עצמם להיכנס אל הדוד. ושלא כקישור האמבטי אל המעין, בו נאמר יסוד זה של מקושר, שם יש שטף מים בכח איתן לחדור אל תוכו, הן מחמת מרוצתן הטבעית של מי המעין, והן מצד מיקומו הנחות של האמבטי ביחס אל המעין. ואף כי התמלא כבר האמבטי במים חמים, ואינו משפיע לו יותר עוד להוסיף לו מימיו, מכל מקום מכיוון שכל העת שואף הוא למלאותו עוד, קושרו הוא היטב אליו להשפיע לו, את מידת חום המעין ודרגתו. ואשר על כן, לא שייך לדמותו לנידון דידן, היות שאין לך בדמיונו אלא רק אם יהיה כיוצא בו. כיוון שזה לכשלעצמו חידוש גדול, ואין לך בו אלא חידוש.

והנה, אף חזות הפריטים מורה בעליל על החילוק שבין קישור המעין אל האמבטי, שם נראה הכל כתבנית אחת. מה שאין כן קישור הקולט אל הדוד, שחיבורם על ידי הצינור נראה כחיבור אקראי, שכל עיקר מטרתו הינה, רק להעביר מים ממקום למקום. וככלל ארבעת הצינורות המחברים אל הדוד כל אחד למטרתו אליה נועד, ותו לא, מבלי להשפיע על מידת חומו של הדוד כלל^(ג).

(ג). וההיפך מכך ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' י"ט ד"ה אגב) שכתב, 'יש לומר, דבהיות דצינורות המקלטים והדוד תואמים ומחוברים יחדיו, ולעין כל נראה ממש ככלי אחד, א"כ נחשב זה ככלי ראשון, אשר המים שבו זורמים מקצהו האחד לקצהו השני [ומצינו בדברי הפוסקים האחרונים שדנים בכה"ג על כגון דודים שמתחממים מכח קיטור שבא עליהם דרך צינורות, אם הדודים נחשבים ככ"ר. ובכאן עדיפא עוד משם, בהיות והכל בנוי ומרוכז בסמוך ממש, ולכן יש לומר דכו"ע יודו, דבכאן הוה ליה הכל ככ"ר]'. ע"כ. וזה דבר תמוה מעיקרו להיאמר, שמכיוון ש'נראין' ככלי אחד, אף שבפועל שני יחידות הן, שאינן תלויות כלל אחת בשניה, ייחשב ככלי ראשון. והרי קביעת גדרי הכלים אינה נמדדת בדרך זו כלל ועיקר, אלא בתכונתן העצמית בלבד, אם יש בה כדי לבשל או לאו. ודודים המתחממים מחמת קיטור, לא חזותם גרמה להם להיחשב כיחידה אחת, אלא קישורם המציאותי זה בזה כאחת על ידי מערכת הקיטור, והוא דבר מהותי בגוף הדבר, וכאמבטי על פי פירוש רש"י. ומה גם שסמיכותם של הקולט והדוד זה בצד זה, אין בה ממש כדי להחשיבם לאחד, שלא נסמכו אלא כדי לקצר בצינורות המוליכים ביניהם את המים מזה לזה בלבד, באשר אין מניעה כלל ועיקר להיותם רחוקים אחד מן השני, שעושים גם בכך מלאכתם נאמנה. ואף שעיקר מערכת הדוד בנויה מקולט ודוד אגירה, אין בכך כדי לקשרם זה בזה, להיותם נראין עקב כך ככלי אחד.

וכל זאת כאמור אם נאמר, שישנו יסוד בהלכה הפועל כ'מקושר', שמשפיע בהיותו כן, על מים הניתנים בכלי שני, להגדירם ככלי ראשון המבשל בשבת. אולם כבר הראינו למעלה, שאינו פשוט כלל ועיקר לאמרו, ואף רש"י, אם אמרו, לא אמרו אלא באופנים מסויימים. ומה גם חידוש גדול כזה, ודאי היה צריך להיאמר בפירושו שפוותן, ולא על דרך ביאור מעשה המובא בגמרא.

ונוסף לכל זה, מהמעשה המובא בגמרא, למדה הגמרא שלשה יסודות, באמרה 'שמע מינה תלת'. ואם יש יסוד חשוב כל כך ומחודש כמו זה, ודאי שהיה צריך להיות נמנה אף הוא בכללן. ומה גם שהיסוד השני הנלמד שם ממעשה זה, הוא ש'כלי שני אינו מבשל', ולאור האמור היה צריך להציב לו ציונים לאמור, שממעשה זה שמעינו, שלא בכל מקום הוא 'אינו מבשל'. וסתימת הדברים מורה שבכל אופן אינו מבשל. ועל כרחק אין קיום לחידוש זה כלל להלכה^{כד}.

פתיחת ברזי המים החמים בבית למזגן במים הקרים:

ומכל זאת נשמע להתיר, גם את פתיחת ברזי המים החמים בבית והפשרתן על ידי מיזוגם, בברזי המים קרים. שמכיוון שמים אלו באים מכלי שני, אינם מבשלים כלל. והוא הדין במקום שישנה ידית אחת, המווסתת מים חמים ומים קרים.

[ויש להוסיף, שאף אם היו מים אלו נחשבים כתולדות חמה מכלי ראשון, אמינא שיש מקום להתיר את פתיחת הברז לתכלית הנזכרת. זאת באשר הוא דרך עירוני, היינו המים הרותחין על גבי הצוננים. ומכיוון שעירוני גופא נתון במחלוקת ראשונים גדולה, אם נחשב ככלי ראשון ומבשל או לאו, אף דמחמרינן להלכה. בדרבנן, כדהכא שהוא תולדות חמה, מיהת יש להתיר, כבכל ספיקא דרבנן לקולא. וכמו שמצינו דוגמתו בעירוני בחמי טבריה, שאף שם גוף הבישול הינו דרבנן (רמב"ם פ"ט מהלכות שבת ה"ג). ומשום הכי כתב הפרי מגדים בספרו ראש יוסף (שבת לט. ד"ה והוי), שאמרינן ביה ספיקא דרבנן לקולא, ואם כן הוא הדין בנידון דידן.]

ושיטת פרי מגדים בענין עירוני מכלי ראשון שלא נפסק הקילוח ידועה, דחשיב לה כספק בישול מהטעם הנזכר. יעויין משבצות זהב במקומות דלהלן, חלק אורח חיים סי' תנ"א סק"ט. יורה דעה סי' ס"ח או' ט' דין ג'. סי' צ"א סוף סק"ה, ובשפתי דעת בסי' ק"ה סק"ה, ועוד. וכן משמעות יוצאת בדעת מרן השולחן ערוך, שבסימן רנ"ג סעיף ד' פסק כדעת רבינו יונה להחמיר, ולפי היישוב השני הרי זאת משום דחיישינן לסברת האומרים שהוא ככלי שני. ואילו בסי' שי"ח סעיף י', פסק ההיפך מכך שהוא ככלי ראשון. והוא כדבר האמור, שמחמת ספק דיינינן לה. ולכן בכל מקום דנים לגופו של ענין.

אלא דשוב ראיתי לפרי מגדים (סי' שי"ח אשל אברהם סק"ד ד"ה אם) עצמו, שחזר בו בנידון דידן ממה שכתב להקל משום ספיקא דרבנן לקולא. דהדר תבר לגזיזיה לאמור, שאין זה נחשב ספק, וכן הוא בסי' ס"ח שם, כתב שאין לצרפו לספק ספיקא, זאת למרות שמחשיב עיקר דינו כספק. ואף שציינן למקורות הוראה זו, לא מצאתי בהם בעניוטי רמז לכך, ואדרבא.]

כד). וראיתי בספר מאור השבת (ח"א ריש סי' ה' עמ' ק"ע) שהעיר, שאין לנו כלל בירור שהחזון אי"ש נקט יסוד זה לדינא, בפרט שלא העלהו בספרו, וכל האחרונים לא הזכירו חידוש זה. והשמועה הנאמרת בדעתו, אפשר הינה מחמת טעם אחר, כגון שחשש לדעת חיי אדם, שכלי שני שהיד נכווית בו הרי הוא מבשל.

ויש סברא נוספת להתיר, והיא שהצינור המביא את המים החמים צונן הוא, עד שמגיעים המים החמים מן הדוד, ונמצא שגדר המים החמים היוצאים כעת מברז המים שבבית, הוא מים שהוחמו בכלי שני שאינו מבשל, באשר דפנותיו צוננות.

ומכל הני טעמי תריצי, אמינא לעניות דעתי להתיר את פתיחת ברז מים החמים לצרכים שונים, אם רחיצת פניו ידיו ורגליו או מיעוט הגוף, וכן לשאר שימושי הבית כהדחת כלים. היות שהמדובר כאן באיסור בישול בתולדות חמה שהוא מדרבנן, ובסילוק מונע בכח שני. ואף אם נאמר שהוא נחשב על ידי מעשה ממש ופסיק רישיה, מכל מקום לא איכפת ליה וגם לא ניחא ליה. ונוסף על כך שהוא, ספק פסיק רישיה לשעבר ולא ודאי, שמותר הוא בדרבנן. מה גם שתתאה צונן גובר על עילאה לבלתי התבשל ממנו. והכל הוא בכלי שני שאינו מבשל כלל^(כה). ובזה גם יועיל לענין מיזוג המים החמים במים הקרים בפתיחת ברזי המים בבית.

(כה). ומכל מה שכתבתי יתבאר שאין להחשיב את מעשה חימום המים הקרים בדוד שמש, כמעשה בישול ממש ולא גרמא, על דרך מה שראיתי בספרי מחברי הזמן שכתבו כך. מטעם שכך דרך בישול המים בדוד שמש. שלאור האמור כאן, אין כאן בישול כלל, ואף בדרכים הכי חמורות המחשיבות אותו כבישול, מכל מקום הכל בנוי על ספיקות וכדו', ובוה ודאי שאי אפשר לכנותו 'דרך בישול' בדוד שמש. מה גם ששיטה זו להחשיב כל דבר המתוכנן שיעשה בשבת כמעשה ממש ולא כגרמא, אינה ברורה בעיני כלל, ואעידה לי מקום אחד ובעזה"ל בלנ"ד ארחיב בוה. הנה במשנה מסכת חולין (ט"ו): נאמר, 'השוחט במוכני שחיתו כשרה'. ושם בגמרא (ט"ז). מבואר להדיא שמדובר בדבר מתוכנן לשחיטה, ואפילו הכי בכח ראשון שחיתו כשרה. והגמרא שם כתבה לסייע זאת משקיל בידקא דמיא הידוע האמור למעלה (או' ד' ד"ה והאף אמנם), בחילוק בין כח ראשון לכח שני. אלמא אף דבר המתוכנן שיעשה פעולות מסוימות, כיוון שנעשה בדרך גרמא, שפיר מחשיבין זאת לכח כוחו. והאף אמנם אין מכאן ראייה להתיר כלל את מכשירי הגרמא בשבת, היות שישנה כאן פירצה חמורה בחומות השבת וזילותה, ישתקע הדבר ולא יאמר, לעשות את יום השבת כיום חול לכל דבר.

ובענין מה שראיתי אומרים שהדוידים של היום הינם בכלל גזירת מיחלפא לרואים. והוא על פי דברי רש"י (שבת ל"ט. ד"ה דשרי) שכתב שהטעם למה שלא גזרו בבישול בחמה היא שאין דרך בישול בה. וחמה באור אינה מתחלפת כדי שנגזור הא אטו הא. ואם כן יש מקום לומר שבזו"ז שהדבר מצוי מאד, שדרך בישול בדוידים על ידי חשמל, שפיר מצינן לכלול גם את מה שמתבשל בחמה עצמה בכלל הגזירה, משום דאתי למיחלף. והנה ברור הדבר שגזירה חדשה היא, ולא בא רש"י אלא להסביר את גזירת חכמים הקיימת ולא שממנה נהיה יוצאים כבנין אב לכל מקום. וכן מצאתי כעת בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' י"ד), שהובאה טענה כזו בפני הגר"פ זצ"ל והשיב בפשטות, 'שכבר נאמר בירושלמי אין מוסיפין על הגזירות, וכיון שבזמננו לא גזרו, הבו דלא להוסיף עליה, וכתב על זה הרב צי"א, 'והנאני'. והנה בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק א' הלכה נ"א) כתב בשם הגר"ש אויערבך זצ"ל ש'טוב להימנע' מלהוציא מים חמים מדוד שמש. ובהערה שם (או' קמ"ה) כתב, 'ונימוקו עמו דמכיון שיש מקומות שהמיתקן מופעל בכוח החשמל בימים המעוננים, חיישינן שמא יבוא להוציא מים מדוד השמש גם בזמן שהוא מופעל בחשמל. ואפשר דגם זה בכלל הגזירה דאתי לאחלופי, תולדת השמש בתולדת האש' עכ"ל. ומחשש זה הוליד את ההוראה של 'טוב להימנע', היינו שאין זאת אלא רק בתור עצה טובה, ודלא כמו שראיתי שהביאו משמו לאסור מחמת כך [ובעיקר מה שכתב 'טוב להימנע', הנה במהדורא קמא התיר זאת לגמרי. ועיין בספר בנין אריאל (סי' שי"ח עמ' רפ"ב הערה ק"כ), ה' ירחם. ועכ"פ בנידון דידן לא יצדק, באשר הגר"ש זצ"ל עצמו נימק את דבריו שחזר בו להחמיר מהוראתו בהיתר הדבר, ויעויין בס' שבות יצחק ח"ו עמ' פ"ט. והנה אף על זה אמינא מה שכתבנו למעלה שיפה כוחו גם לזה, [וכעת ראיתי בקובץ ישורון (ט"ו תשס"ה עמ' קל"ו), שכתב שבניסוח הדברים המובא בשש"כ אפשר לטעות בדבריו שנתכוון לגזירה חדשה, ולא לזאת כוונתו. והיינו שהרי זה בכלל 'דילמא אתי לאחלופי'. ולענין עדיין זו גזירה חדשה בטעם ישן].

ובתשובתי זו לא נכנסתי לכל השקו"ט בפסיק רישיה בדרבנן היכא שאינו מתכוון, אם מותר הוא כדעת בעל תרומה"ד או שמא נאסר הדבר כהמגן אברהם. היות שבלאו הכי נקטינן כדעת המגן אברהם לאסור, ורק במקום שלא נוה לו בדבר, ואף לא איכפת לו הוא דשרינן פסיק רישיה בדרבנן, וכמו שהתבאר בפנים.

ויש להעיר במה שכתב בשו"ת יבי"א (ח"ד סי' ל"ד) להסתייע מדברי ספר המקנה (קו"א סי' ס"ד ס"ה), שכתב שכל המחלוקת הנוכרת הינה בדרבנן דמי לדאורייתא. אולם, במקום שהוא גזירה שמא יבוא לידי מלאכה דאורייתא, ככה"ג היכא דאינו